

'İnsani Yardımseverler' Olarak Devletler: Türkiye'nin İnsani Diplomasi Markası

'Yardımsever' olarak Devletler: Türk Tipi İnsani Diplomasi

Volkan ŞEYŞANE*

Görkem TANRIVERDİ-ŞEYŞANE**

Özet

İnsani diplomasi, tehdit altında oldukları durumlarda insan hayatını ve onurunu korumak için çeşitli aktörler tarafından üstlenilen diplomatik faaliyetlerin kendine özgü bir biçimini ifade eder. Başlangıçta bu kavram daha çok insani sivil toplum kuruluşları ve bazı BM kuruluşları ile ilişkilendirilmiştir. Ancak günümüzde giderek artan sayıda devlet insani diplomasiyi bir dış politika aracı olarak benimsemekte ve kendilerini küresel insani aktörler olarak tanımlamaktadır. Son on yılda Türkiye de insani yardım alanında önemli aktörlerden biri olarak ortaya çıkmış ve insani yardım, Türk dış politika yapıcılarının söylemlerinde merkezi bir tema haline gelmiştir. En önemlisi, Türk hükümeti insani diplomasi kavramını resmi olarak dış politika gündemine yerleştirmiştir. Dolayısıyla bu makale, Türkiye'nin son dönemde küresel bir insani yardım aktörü olarak ortaya çıkışını analiz etmeyi ve 'Türk insani diplomasi markasının' temel özelliklerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, insani diplomasi bireysel devlet uygulamalarını değerlendirmek için üç sütunlu bir yaklaşım sunmakta ve Türkiye'nin genel insani politikasının devlet öncülüğündeki insani diplomasi üç sütunuyla nasıl örtüştüğünü tartışmaktadır. Ayrıca Somali'ye ve Myanmar'daki Rohingya krizine yönelik insani müdahalelerini vaka çalışması olarak incelemektedir. Devlet öncülüğündeki insani diplomasi, Soğuk Savaş sonrası dönemde insani yardımın siyasallaşmasını ve insani yardım sisteminin standartlaşmasını daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda makale, Türkiye'nin insani diplomasiyi benimsemesinin, hem insani diplomasiyi daha geniş siyasi meseleler ve siyasi hedeflerle ilişkilendirerek hem de uluslararası insani yardım sisteminin kurumsal kapasite inşasına yardımcı olarak bu iki küresel eğilime katkıda bulunduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsani diplomasi, Türk dış politikası, Somali, Rohingya krizi, İnsani yardım

Öz

İnsani diplomasi, tehdit altında oldukları durumlarda insan yaşamı ve onurunu korumak üzere çeşitli aktörler tarafından yürütülen özgün bir diplomatik faaliyet türünü ifade etmektedir. Başlangıçta, bu kavram daha ziyade insani hükümet-dışı örgütler ve bazı BM kuruluşları ile ilişkililiydi. Oysa bugün artan sayıda devlet insani diplomasiyi bir dış politika aracı olarak benimsemekte ve kendilerini küresel

* Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye E-posta: vseysane@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0990-604X

** Doğuş Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, E-posta: gtanriverdi@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3665-3743

yardımsaver aktörler olarak tanımlamaktadır. Son on yılda, Türkiye de insani yardım alanındaki ana aktörlerden biri olarak yükselmiş ve insaniyetçilik Türk dış politikası yapıcılarının söyleminde merkezi bir tema haline gelmiştir. En önemlisi, Türk hükümeti insani diplomasi kavramını resmi olarak dış politika gündeminin parçası haline getirmiştir. Bu nedenle, bu makale Türkiye'nin yakın dönemde küresel bir yardımsaver aktör haline gelmesini analiz etmeyi ve 'Türk tipi insani diplomasinin' temel özelliklerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, tekil devletlerin insani diplomasini uygulamasını değerlendirmek üzere üç sütunlu bir yaklaşım önermekte ve Türkiye'nin genel insaniyetçi politikasının devlet odaklı insani diplomasinin üç sütunu ile ne şekilde benzeştiğini tartışmaktadır. Makale ayrıca vaka incelemesi olarak Türkiye'nin Somali'ye ve Myanmar'daki Rohingya krizine yönelik insani müdahalelerini incelemektedir. Devlet odaklı insani diplomasi, Soğuk Savaş sonrası dönemde insaniyetçiliğin siyasallaşmasını ve insani yardım sisteminin standardizasyonunu daha da derinleştirmiştir. Bu çerçevede makale, Türkiye'nin insani diplomasini benimsemesinin, hem insani diplomasini daha genel siyasal meseleler ve politik hedefler ile ilişkilendirerek hem de uluslararası insani yardım sisteminin kurumsal kapasite gelişimine yardımcı olarak bu iki küresel trende katkı sunduğu sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsani diplomasi, Türk dış politikası, Somali, Rohingya krizi, İnsani yardım

1. Giriş

İnsani diplomasi, silahlı çatışmalar, çevresel felaketler veya doğal afetler gibi insani acil durumlarda sivil nüfusu korumak için çeşitli uluslararası aktörler tarafından yürütülen farklı bir diplomatik angajman biçimi olarak ortaya çıkmıştır.¹ Kavram başlangıçta özel insani yardım kuruluşları tarafından gerçekleştirilen diplomatik işlevleri tanımlamak için ortaya çıkmıştır. İnsani yardım uygulayıcılarının insani yardım hedeflerine ulaşmak ve işlerini yürütmek için günlük faaliyetlerinde geliştirdikleri diplomatik beceri ve yöntemleri tanımlamak için ortaya atılmıştır (Rousseau ve Pende, 2020, s. 258). Bu nedenle, insani diplomasi uygulaması başlangıçta daha çok insani sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve çeşitli Birleşmiş Milletler (BM) ajansları ile ilişkilendirilmiştir. Ancak Regnier'in (2011, s. 1213) de belirttiği gibi, günümüzde sadece insani yardım kuruluşları değil, devletler ve hatta özel sektör de acil durumlarda farkındalık yaratmak, müzakere etmek ve insani yardımı harekete geçirmek için insani diplomasini kullanmaktadır. Bu kavram, birçok hükümet için insani amaçlarla yürüttükleri diplomatik faaliyetleri açıklamak için kullanışlı hale gelmiştir. Daha da önemlisi, 'yeni donör ülkeler', ulusal insani yardım kuruluşları aracılığıyla yurtdışındaki çatışma veya doğal afet mağdurlarına insani yardım ve yardım sağlayan 'yükselen insani aktörler' olarak ortaya çıkmıştır. Katar, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler, dış politikalarını insani odaklı olarak tanımlayan ve insani diplomasini bir dış politika aracı olarak benimseyen yeni büyük aktörler olarak ortaya çıkmıştır (bkz. De Lauri, 2018).

Devlet öncülüğündeki insani diplomasi, insancılığın dönüşümünün sonuçlarından biridir. Barnett'e (2005) göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana insancılığın kapsamı, ölçeği ve anlamı büyük ölçüde genişlemiştir ve bu dönüşümü iki belirleyici özellik karakterize etmektedir. Birincisi, insancılığın amacı daha politize hale gelmiştir.

¹ Bu makalenin önceki bir versiyonu 12-15 Eylül 2018 tarihlerinde Prag, Çekya'da düzenlenen 12. Pan-Avrupa Uluslararası İlişkiler Konferansı'nda sunulmuştur.

hayat kurtarıcı yardım sağlamanın ötesine geçerek insan hakları ve demokrasinin teşviki, ekonomik kalkınma ve devlet inşası yoluyla çatışmaların temel nedenleriyle mücadele etmeyi de içermeye başlamıştır. İkinci olarak, insani yardım sisteminin organizasyonu, şablonlar veya kılavuzlar gibi davranış kurallarının standartlaştırılması veya hesap verebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi yoluyla giderek kurumsallaşmış ve standart hale gelmiştir (Barnett, 2005, s. 725).

Türkiye, 2010'lu yıllarda insani diplomasi kavramını dış politika gündemine resmen yerleştiren devletler arasında dikkat çekici örneklerden birini teşkil etmektedir. Türk dış politikası (TDP) 2002'den bu yana *Adalet ve Kalkınma Partisi* (AKP) hükümetleri döneminde önemli bir dönüşüm geçirirken, dış politika söylemine normatif bir boyut da eklenmiştir. Özellikle Arap ayaklanmalarının patlak vermesinin ardından TDP, AKP tarafından giderek daha fazla "idealist", "ahlaki temelli" ve "değer odaklı" olarak tasvir edilmiştir (Dal, 2013). Bu bağlamda, insancılık son yıllarda TDP yapımcılarının söylemlerindeki ana temalardan biri haline gelmiştir. Türkiye, Afganistan ve Suriye'den Somali ve Myanmar'a kadar dünyanın farklı bölgelerindeki uluslararası insani yardım faaliyetlerine katkılarını artırmakla kalmamış, aynı zamanda insani diplomasiyi TDP'nin 'insan odaklı' yeniden yapılandırılmasını karakterize etmek için yararlı bir kavram olarak bilinçli bir şekilde kullanmıştır. İnsani diplomasi böylece dış politikasının temel bir unsuru haline gelmiştir. Nihayetinde Türk Dışişleri Bakanlığı (DİB) TDP'yi resmi olarak "girişimci ve insani dış politika" olarak tanımlamıştır (DİB, t.y.a).

Devlet öncülüğündeki insani diplomasinin politika ve uygulamaları üzerine, özellikle de devletlerin insani yardım faaliyetleri ile dış politikaları arasındaki örtüşmeleri inceleyen küçük ama giderek büyüyen bir literatür bulunmaktadır (*örneğin*, Barakat, 2019; Gökalp, 2020). Bu gelişen literatürün bir parçası olarak, Türkiye'nin küresel bir insani yardım aktörü olarak ortaya çıkışı da akademik ilgiyi çekmiştir (*bkz.* Keyman ve Sazak, 2014; Özerdem, 2016; Altunışık, 2019; Kınık ve Aslan, 2020). Mevcut çalışmalar çoğunlukla Türkiye'nin insani diplomasiye katılımının ardındaki motivasyonlara odaklanmıştır. Örneğin Donelli (2017), Türkiye'nin insani diplomasiye artan katılımının, "orta ölçekli bir küresel oyuncu" olarak yükselen statüsünün bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda insani diplomasi, uluslararası siyasette yükselen bir güçten beklenen uluslararası dayanışma ve sorun çözme kapasitesini gösterme ve bir yumuşak güç aracı olarak ikna yoluyla siyasi etkisini artırma konusunda faydalıdır. Bu, insani yardım alanında uluslararası kredibilitesini ve prestijini güçlendiren bir diplomatik stratejidir.

Benzer şekilde Gilley (2015) de Türkiye'nin artan insani yardım çabalarını küresel siyasette "orta güç aktivizmi" kavramıyla ilişkilendirmektedir. Yükselen donörler gibi terimler artan uluslararası önem ve etkiye işaret ederken, insani diplomasi uluslararası sistem içinde normatif rıza sağlar ve "uluslararası iyi vatandaşlık" için fırsatlar yaratır. Dolayısıyla, yükselen bir güç olarak Türkiye'nin insani diplomasiyi benimsemesi, aktif dış politika izleme ve uluslararası iyi vatandaşlık yoluyla siyasi nüfuzunu artırma arzusundan kaynaklanmaktadır. Öte yandan, bazı akademisyenler Arap ayaklanmalarının 2011 sonrası dönemde TDP'ye getirdiği zorluklara atıfta bulunmaktadır. Örneğin, Akpınar (2013) Türkiye'nin dış politika söylemini

Arap ayaklanmaları sırasında TDP'nin yeniden ayarlanması ihtiyacı nedeniyle insani diplomasi. Daha önceki 'komşularla sıfır sorun' politikası geçersiz hale geldiğinden, insani diplomasi TDP'ye yeni tip dış politika aktörleri ve uzak bölgelerde bile tehlikeli çatışma sonrası bölgelerle angajmanını meşrulaştıracak yeni bir söylem sağlamıştır. Altunışık (2014, s. 337) da Türkiye'nin insani diplomasiyi Arap ayaklanmalarına verdiği tepkiyi meşrulaştırmak ve Suriye iç savaşına müdahil olmasına yönelik eleştirilere karşı koymak için kullanmaya başladığını ileri sürmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımının temel özellikleri üzerine çok az tartışma yapılmıştır. Bu makale, Türk insani diplomasi markasının temel ilkelerini araştırarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, TFP elitinin Türkiye'nin insani diplomasini nasıl tasvir ettiğine odaklanmaktadır. Kavrama ilişkin teorik tartışmalar ışığında, genel insani diplomasi pratiğini değerlendirmek için üç sütunlu bir yaklaşım geliştirmektedir. Makale ayrıca, Türkiye'nin 2011-2012 kıtlığı sonrasında Somali'ye ve 2012 ve 2017 olaylarının ardından Myanmar'daki Rohingya krizine yönelik insani müdahalelerini vaka çalışması olarak incelemektedir. İlk olarak, her iki vaka da TDP yapıcılar tarafından Türkiye'nin son on yılda artan insancılığının en tipik örnekleri olarak temsil edilmiştir. Özellikle Somali'deki insani yardım müdahalesi, bir 'Türk markası'nın ortaya çıkmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. İkinci olarak, Türkiye için yakın bir güvenlik sorunu teşkil eden Suriye krizinin aksine, Somali ve Myanmar'ın coğrafi olarak uzak bölgelerde yer alması ve Türkiye'ye doğrudan bir tehdit oluşturmaması nedeniyle, seçilen vakalara müdahalesi ulusal güvenlik kaygılarının gölgesinde kalmamıştır. Bu, ulusal güvenliği tehdit etmeyen bu uzak insani acil durumlarda Türk insani diplomasi markasının nasıl çerçevelendiğini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Makale aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir. İlk bölümde insani diplomasinin kavramsal gelişimi detaylı bir şekilde ele alınmakta ve bir devletin dış politika aracı olarak yürüttüğü insani diplomasiyi değerlendirmek için üç sütunlu bir yaklaşım sunulmaktadır. İkinci bölüm, Türkiye'nin insani diplomasiye genel yaklaşımına odaklanmakta, temel bileşenlerini ve ana aktörlerini incelemekte ve Türkiye'nin politikasının genel olarak devlet öncülüğündeki insani diplomasinin üç sütunuyla ne şekilde örtüştüğünü araştırmaktadır. Üçüncü ve son bölüm Türkiye'nin Somali ve Myanmar'daki müdahalesini analiz etmektedir.

2. İnsani Yardım Diplomasisi

İnsani diplomasi halen gelişmekte olan bir kavramdır ve bu nedenle tanımı ve kapsamı üzerinde bir fikir birliği yoktur. Her aktör kendi faaliyetlerine dayalı olarak kendi insani diplomasi markasını geliştirmektedir. İnsani eylem alanında önde gelen kuruluşlardan biri olan *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu* (IFRC) insani diplomasiyi "karar alıcıları ve kanaat önderlerini her zaman savunmasız insanların çıkarları doğrultusunda ve temel insani ilkelere tam saygı göstererek hareket etmeye ikna etme" süreci olarak tanımlamaktadır (IFRC, 2009). Sınır Tanımayan Doktorlar'dan (*Médecins Sans Frontières* - MSF) Moreels (1989, s. 43) insani diplomasinin "siyasi görüş, felsefe veya din ayrımı

gözetmeksizin zor durumda olan herkese^{Markası} (tıbbi) yardım sağlamayı amaçladığını belirtmektedir.

Çoğu akademisyen, insani diplomasinin, insanlığın tehlikede olduğu bir durum hakkında farkındalık yaratmak ve bu duruma müdahale etmek için çeşitli aktörler tarafından üstlenilen müzakere faaliyetlerini ve kamu kampanyalarını ifade ettiğini belirtmektedir (Fiott, 2018; Rousseau ve Pende, 2020). Yine de akademik literatür farklı kavramsallaştırmalar sunmaktadır. İlk ayırım, bu diploması biçimini yürüten aktörlerin türüne ilişkin olarak yapılabilir. Örneğin, Minear ve Smith (2007) *devlet dışı karakterinin* altını çizmektedir. Bu dar anlamda insani diploması sadece insani yardım kuruluşları ve onların personeli tarafından yürütülür. Geleneksel diplomatlar tarafından yürütülen geleneksel diplomasiden, insani yardım faaliyetlerini desteklese bile, farklıdır. İnsani diploması, "insani yardım kuruluşlarının siyasi ve askeri otoritelerden bütünlük içinde çalışabilecekleri bir alan elde etmek için yürüttükleri faaliyetleri" içerir (Minear ve Smith, 2007, s. 1).

Öte yandan, bazı akademisyenler daha geniş bir kavramsallaştırma önermektedir. Bu anlamda, bir STK, bir hükümet veya hükümetler arası bir kuruluş, insani krizler ve uluslararası insancıl hukukla ilgili konular hakkında farkındalık yaratmak için insani diploması yürütebilir (Fiott, 2018, s. 1-2). Örneğin Veuthey (2012, s. 195) insani diplomasıyı hükümetler, insani yardım kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar, STK'lar ve sivil toplum temsilcileri de dâhil olmak üzere diğer devlet dışı aktörler arasında gerçekleşen kamusal veya özel bir diyalog olarak tanımlamaktadır. Regnier (2011, s. 1218) ayrıca bu terimin hem devlet dışı insani yardım kuruluşları hem de devlet kurumları tarafından faaliyetlerini tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir. Daha geniş anlamıyla "insani diploması, insani yardım çalışmalarında aktif olan ulusal ve uluslararası kuruluşların politika ve uygulamalarını ifade eder. Bu terim sadece insani yardım kuruluşları tarafından değil, aynı zamanda ulusal veya uluslararası acil durumlara müdahale etmek için insani yardım departmanlarını içeren ulusal işbirliği ajansları ve bakanlar (dışişleri, savunma, kalkınma, sivil koruma) tarafından da kullanılmaktadır" (Regnier, 2011, s. 1212).

Bir başka fark da insani diplomasinin kapsadığı görev ve faaliyetler açısından yapılabilir. Sınırlı bir yaklaşım, insani eylem ile insani diploması arasında net bir ayırım çizmektedir. "Fiott (2018, s. 4), "İnsani diplomasiden söz edildiğinde, insani yardım sağlanmasından söz edilmemelidir" diye yazmaktadır. Sınırlı yaklaşım, insani diplomasinin kapsamını müzakere, farkındalık yaratma ve insancılığı teşvik etmeye indirgerken, tıbbi ve gıda malzemeleri gibi insani yardımların ulaştırılmasını veya mülteci kamplarının kurulmasını dışarıda bırakmaktadır. Öte yandan, kapsamlı yaklaşım insani diplomasinin müzakerelerden daha fazlasını içerdiğini ve sadece erişim sağlamaktan daha büyük hedeflere ulaşmayı amaçladığını savunur (Minear, 2007, s. 21). Zor durumdaki insanların ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, insan haklarının korunmasının sağlanması, uluslararası kurumların ve personelinin bir ülkedeki varlığının düzenlenmesi, ihtiyaç sahibi sivilere erişimin müzakere edilmesi, yardım programlarının izlenmesi, insani faaliyetler için zemin hazırlanması, uluslararası hukuk ve normlara saygının teşvik edilmesi, yerel halk ve kurumların desteklenmesi ve farklı düzeylerde insani hedeflerin savunulması gibi çok çeşitli insani eylemleri kapsar (Minear ve Smith, 2007, s. 1). Başka bir deyişle, kapsamlı

İnsani diplomasinin, müzakere ve farkındalık yaratmanın ötesinde, acil durumlara müdahale için insani yardımın seferber edilmesi, konuşlandırılması ve koordinasyonunu da içerdiğini.

İnsani diplomasinin kapsayıcı amacı, tehdit altında oldukları durumlarda insan hayatını ve onurunu korumaktır. İnsani diploması, Rousseau ve Pende'nin (2020, s.255) *insanlığın zorunluluğu* olarak adlandırdığı belirli bir temele dayanır. İnsanlık zorunluluğu, ötekini, onuru korunmayı hak eden bir insan olarak tanımayı ifade eder. Hem "bir çatışmadaki herhangi bir mağdura veya savunmasız kişiye özverili ve ayırım gözetmeksizin yardım" hem de "doğal afetler, sağlık ve hatta sosyal krizler nedeniyle insanların savunmasız olduğu yerlere müdahale etmek" anlamına gelir (Rousseau ve Pende, 2020, s. 256-257). İnsanlığın yanı sıra tarafsızlık, yansızlık ve bağımsızlık da hümaniteryenizmin temel ilkeleri olarak tanımlanmaktadır. Tarafsızlık, yardımın yardım edilen kişilerin kimliğine veya konumuna göre değil, ihtiyaca göre yapılmasını emreder. Tarafsızlık, bir tarafa ya da diğerine fayda sağlayacak şekilde hareket etmekten kaçınmayı gerektirir. Bağımsızlık, yardımın çatışmanın herhangi bir tarafıyla bağlantılı olmamasını gerektirir. İnsani yardım kuruluşları bu temel ilkeleri, insani yardımcılığı depolitize etmek ve kendilerine insani bir alan yaratmak için tasarlamıştır (Barnett, 2011).

İnsani diploması genellikle herhangi bir zamanda belirli bir bağlamın ihtiyaçlarına bağlıdır ve bu da aciliyetin damgasını vurduğu doğaçlama ve *geçici* bir yaklaşıma yol açar (Minear 2007, s. 10). Dolayısıyla, doğal afet veya silahlı çatışma mağdurlarının ihtiyaçlarını karşılamak için uluslararası, ulusal veya yerel düzeylerde gerçekleştirilen çok çeşitli uygulamaları içerir. İnsani diplomasinin en tipik biçimi, uluslararası aktörleri, devletleri ve sivil toplumu uygun kriz müdahaleleri ve uluslararası insancıl hukukla ilgili konular hakkında bilgilendirmeye yönelik *savunuculuk* ve *farkındalık yaratmadır* (Regnier, 2011, s. 1227). Kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları çoğunlukla belirli bir insani mesele veya kriz hakkında dikkat çekmeyi amaçlar. İnsani diploması, belirli bir insani krize dikkat çekmek ve siyasi eylemi teşvik etmek için hükümetlerle diplomatik angajmanı da içerebilir. Bu, devletlere ve uluslararası kuruluşlara acil durumlarda insani yardım sağlamaları için baskı yapmayı içerir (Fiott, 2018, s. 2). İnsani diploması, insani yardım görevlilerinin sahada çalışmalarını yürütmek için ihtiyaç duydukları günlük uygulamalar da dahil olmak üzere *operasyonel görevleri* de içerir. İnsani krizlere müdahale etmek için kaynakları harekete geçirmeye ve koordine etmeye yönelik olabilir. Ayrıca savaştan zarar görmüş bölgelere insani yardım ulaştırmak için insani koridorlar veya güvenli bölgeler oluşturarak hükümetleri mağdurlara erişim izni vermeye ikna etmek için de çalışabilir. İnsani diploması, topluluklara, hükümetlere veya uluslararası kuruluşlara uzmanlık ve bilgi sağlama şeklinde de olabilir (Fiott, 2018, s. 2). İnsani diplomasinin operasyonel görevleri arasında, yardıma muhtaç veya zarar görmüş mağdurlara erişim sağlamak; sivillerin yeterli koruma ve yardım almasını sağlamak; insani yardım çalışanları için vize görüşmeleri yapmak; insani yardım için lojistik, mali ve yasal mekanizmaların kurulmasını müzakere etmek; insani yardım görevlilerinin, yerel personelin ve sivil halkın güvenliğini sağlamak ve ilgili aktörler arasında insani yardım faaliyetlerini koordine etmek gibi müzakere faaliyetleri de yer alır. Son olarak, insani diploması insani normları teşvik etmeyi ve uluslararası insani hukuk ve insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamayı gerektirir (Veuthey, 2012).

İnsani diplomasiye dahil olan aktörler son zamanlarda çeşitlenmiş ve sayıları artmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, insani diplomasi başlangıçta daha çok uluslararası insani yardım örgütleri ve ajanslarının çalışmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve IFRC uluslararası insani yardım faaliyetlerinin ön saflarında yer almaktadır. Caritas, MSF, Oxfam veya World Vision gibi diğer insani yardım STK'ları da ya uluslararası farkındalık yaratma faaliyetleri ve uluslararası anlaşmaların müzakere edilmesi ve uygulanmasına katılım yoluyla kamusal olarak ya da hükümetlerle müzakere etmek, gıda dağıtmak veya insani yardım çalışanları için vize almak gibi operasyonel diplomatik uygulamalar yoluyla pratik olarak insani diplomasiyle ilgilenmektedir (Rousseau ve Pende, 2020, s. 257-262). Hükümetler arası örgütler de insani diplomaside yer almaktadır. BM, insani krizlerin ele alınmasında küresel yönetiminde temel bir rol oynamaktadır. BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) insani yardım faaliyetlerinin koordine edilmesinden sorumludur. BM'nin insani yardım çalışmaları, BM Çocuk Fonu (UNICEF) veya BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi uzman kuruluşları tarafından operasyonel düzeyde yürütülmektedir (Rousseau ve Pende, 2020, s. 264). En büyük yardım donörlerinden biri olan Avrupa Birliği de Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Departmanı aracılığıyla insani diplomasi bayrağı altında faaliyetler yürütmektedir (Fiott, 2018, s. 4).

İnsani diplomasiyi daha karmaşık hale getiren şey, devletlerin uluslararası politikada insani aktörler olarak yükselişidir. Barnett ve Weiss'in (2011, s. 88) vurguladığı gibi, devletlerin rolü insani yardım faaliyetlerinin değişmez bir özelliği olmuştur. Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, devletlerin insani yardımın sağlanmasına artan katılımı, hükümetlerin çeşitli nedenlerle insancılık fikrine daha açık hale gelmesiyle özellikle daha belirgin hale gelmiştir. İlk olarak, birbirine bağlı bir dünyada, karmaşık insani acil durumların ortaya çıkması ciddi bölgesel ve uluslararası sonuçlar doğurmuş ve yeni tür müdahaleler gerektirmiştir. İkincisi, pek çok devlet insani yardım faaliyetleri ile güvenlik çıkarları arasında yakın bağlar keşfetti, örneğin 11 Eylül'den bu yana insani yardımın terörle mücadele ile ortaklığı gibi. Üçüncüsü, insani yardım faaliyetlerini yerel halkları silahlı müdahalelerinin iyiliği konusunda ikna etmenin bir yolu olarak görmeye başladılar. Son olarak, insani yardım devletlerin daha maliyetli siyasi eylemlerden kaçınmasını sağladı (Barnett ve Weiss, 2011, s. 89). Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler finansman sağlamaya, insani yardım davalarını desteklemeye ve hatta yardım ulaştırmak için askeri birlikler konuşlandırmaya daha istekli hale gelmiş ve insani yardım faaliyetlerini giderek daha stratejik bir araç olarak görmeye başlamıştır. Sonuç olarak, insancılığın amacı daha fazla siyasallaşmış ve insancılığın kendisi de daha sıkı ve bilinçli bir şekilde siyasi hale gelmiştir (Barnett, 2005).

Bu büyüyen trendin bir parçası olarak, son yıllarda giderek artan sayıda devlet insani diplomasiyi bir dış politika aracı olarak resmen benimsemiştir. Çok sayıda hükümet bu kavramı insancılık adına yürüttükleri faaliyetleri tanımlamakta faydalı bulmuştur. Belirli bir insani kriz için diğer hükümetlerden mali taahhütler almak, insani gündemi kendi önceliklerine göre şekillendirmek ve zirvelere ev sahipliği yapmak gibi yeni yollarla insani meseleler hakkında farkındalık yaratmak için çalışmaktadırlar (Fiott, 2018). Geleneksel anlamıyla diplomasi, bir devletin dış ilişkilerinin yönetimini ifade eden temel bir işlevdir.

resmi temsilcileri tarafından barışçıl yollarla yürütülür. İnsani diplomasi konvansiyonel diplomasiye rakip değildir. Ancak, birincisi ikincisinden farklıdır çünkü geleneksel diplomasi esasen devlet çıkarlarını gözetir ve korur. Buna karşılık, insani diplomasi 'evrensel bir çıkarı', yani insancılığı savunmalıdır (Smith, 2007, s. 54). Devletlerin başkalarının çektiği acılarla ilgilenmesinin tek nedeni kişisel çıkar olmasa da Barnett ve Weiss (2011), güvenlik çıkarlarına insani yardım eylemi ile hizmet edilebileceği durumlarda harekete geçmeye daha istekli olduklarının altını çizmektedir. Hükümetlerin insani diplomasiye katılımının, insani meseleler hakkında daha fazla farkındalık yaratmak veya acil durumlarda yardım sağlanması için mali ve askeri kapasitelerini seferber etmek gibi çeşitli avantajları olsa da, bu durum insani diplomasinin temel insani ilkeler pahasına siyasi ve güvenlik çıkarlarına tabi kılınması riskini doğurmaktadır (Regnier, 2011, s. 1218). Barnett (2005), insancılığı apolitik kılan ilkelerin 1990'larda çoktan çöktüğüne ve devletlerle birlikte çalışmanın insani yardım kuruluşlarının tarafsızlığını ve yansızlığını potansiyel olarak zayıflattığına işaret etmektedir. Bu nedenle, devlet onaylı insani diplomasinin tarafsızlığı ve yansızlığı sorgulanabilir çünkü hükümetler bu kavramı dış politika hedeflerini aktarmak için kullanabilir veya insani diplomasiyi daha geniş siyasi meselelerle ilişkilendirebilir (Fiott, 2018, s. 3).

Bu teorik tartışmalar ışığında, bu makale daha geniş ve kapsamlı bir yaklaşım benimseyerek bir devletin dış politika aracı olarak yürüttüğü insani diplomasiyi değerlendirmek için analitik bir çerçeve sunmaktadır. Her şeyden önce, devlet öncülüğündeki insani diplomasi insanlığın zorunluluğuna dayanmalıdır. Bu nedenle, bir devlet insani diplomasi yürütürken insani bir hedefe ulaşmaya çalışmalı ve temel amacı tehdit altında oldukları durumlarda insan hayatını ve onurunu korumak olmalıdır. İkinci olarak, insani diplomasi kapsamındaki faaliyetler bağlama özgü doğası nedeniyle farklılık gösterse de, devletin insani diplomasi uygulaması üç sütuna dayanır. İnsani diplomasinin ilk ayağı, insani yardım ve yardım operasyonlarının sahada koordine edilmesi için devlet kurum ve kuruluşları tarafından üstlenilen müzakere uygulamaları ve diğer benzer günlük görevler gibi *operasyonel faaliyetlere* atıfta bulunur. İkinci ayak, hükümetlerin bir insani kriz veya sorun hakkında farkındalık yaratmasını gerektiren *insani savunuculuktur*. Bu, uluslararası toplantılarda belirli bir insani krize dikkat çekmek veya diğer hükümetleri ve uluslararası kuruluşları insani acil durumlara müdahale etmeye ikna etmek şeklinde olabilir. İnsani diplomasinin üçüncü ayağı, bir hükümetin insani normları teşvik etme ve küresel düzeyde insani kapasiteyi artırma çabalarını içeren *norm belirleme ve kapasite* geliştirmedir. Bu tür faaliyetler arasında insani yardım faaliyetlerinde en iyi uygulamaların, usullerin ve ilkelerin oluşturulması, geliştirilmesi veya paylaşılması, insani diplomasi araçlarının geliştirilmesi, insani yardım görevlilerinin ve çalışanlarının eğitilmesi ve küresel insani yardım sisteminin kurumsal kapasitesinin oluşturulması ve geliştirilmesi için tasarlanan uluslararası girişimlerin desteklenmesi yer alabilir. Son olarak, insani diplomasinin bir hükümet tarafından nasıl tasvir edildiği ve kullanıldığı sorgulandıktan sonra, devletin insani diplomasinin tarafsızlık ve yansızlık ilkelerine ne kadar bağlı kaldığı ve insani diplomasinin daha geniş dış politika gündemlerini desteklemede araçsal olup olmadığı normatif olarak değerlendirilebilir.

3. Türkiye'nin İnsani Diplomasisi

Türkiye, insani diplomasiyi bir dış politika aracı olarak bilinçli bir şekilde benimsemiş ülkelerden biridir. AKP'nin 2016'daki istifasına kadar dış politikasının baş mimarı olan eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu bu terimi ilk kez 2013 yılında kullanmış ve insani diplomasiyi "Türk dış politikasının temel açıklayıcı ilkelerinden biri -belki de bu dönemdeki en önemlisi-" olarak tanımlamıştır (Davutoğlu, 2013, s. 865). Davutoğlu'nun kendisi Türkiye'nin resmi yaklaşımını ortaya koymuş ve insani diplomasiyi görece 'benzersiz' bir şekilde yorumlamıştır. Bu resmi yoruma göre, Türk insani diplomasisinin üç temel boyutu vardır. İlk boyut Türk vatandaşlarıyla ilgilidir ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için yeni konsolosluklar açarak ve küresel hareketliliklerini sağlamak için liberal bir vize politikası uygulayarak hayatlarını kolaylaştırmayı ve sorunlarını çözmeyi amaçlamaktadır. İkinci boyut ise Türkiye'nin "kriz bölgelerindeki insan odaklı tutumu" olarak tanımlanıyor ki bu aslında insani diplomasinin genel tanımıyla daha çok örtüşüyor. Bu bağlamda, Türkiye'nin Somali ve Myanmar'daki krizlere insani müdahalesi, Suriyeli mültecilere yönelik açık kapı politikası ve Afganistan'ın yeniden inşasına verdiği destek, çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki insani diplomasisinin en önemli ve görünür örnekleri olarak kabul edilmektedir. Türk insani diplomasisinin üçüncü ve son boyutu, küresel düzeyde kapsayıcı bir insani perspektifin teşvik edilmesiyle ilgilidir. Türkiye, BM'deki çarpık oylama sistemi ve BM Güvenlik Konseyi'nin mevcut yapısı nedeniyle BM'nin Suriye gibi ülkelerdeki insani krizlere yanıt vermekte başarısız olduğunu düşündüğünden, bu özellikle daha kapsayıcı bir BM sisteminin oluşturulmasını amaçlamaktadır (Davutoğlu, 2013, s. 867-868).

Türkiye'nin resmi kavramsallaştırmasında, Altunışık'ın (2019, s. 2) belirttiği gibi, insani diplomasi ihtiyacı yeni bir dünya çağının yükselişine işaret eden belirli bir tarihsel bağlamdan ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin insani diplomasiyi benimsemesi, devletlerin realist-idealist ayrımı veya sert güç-yumuşak güç ikilemi gibi keskin ayrımların ötesine geçen ve tüm insanların onurunu koruyan yeni bir diplomasi dili geliştirmelerini gerektiren yeni bir uluslararası ortama uyum sağlama arayışının bir sonucudur. Türkiye için insani diplomasi böyle bir ihtiyaca cevap vermekte ve "vicdan ile güç arasında kritik bir denge" sunmaktadır (Davutoğlu, 2013, s. 865-866). Dolayısıyla Türkiye'nin insani diplomasisi, hızla değişen bu tarihsel bağlamda aktif bir uluslararası aktör olma kararlılığından doğmuştur çünkü insani diplomasi insani yardımdan daha fazlasıdır ve geniş bir coğrafyada hem gücünü hem de vicdanını sembolize etme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla, yönetici elit bu kavramı Türkiye'yi hem "merhametli hem de güçlü bir devlet" olarak resmetmek için yararlı bir çerçeve olarak görmektedir (Davutoğlu, 2013, s. 866). Bu anlamda TDP söyleminde ikili bir işlevi vardır. Bir yandan TDP eliti insani diplomasiyi Türkiye'nin bölgesel ve küresel liderlik hedeflerine ulaşması için uygun bulmaktadır, zira insani diplomasi Türkiye'nin artan etki ve güç kapasitesini sadece yakın çevresinde değil, Myanmar veya Somali gibi uzak bölgelerde de sergilemesinin etkili bir yolunu sunmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin özellikle Müslüman dünyasında veya eski Osmanlı topraklarında yaşayan ihtiyaç sahibi insanlara karşı ahlaki sorumluluğunu yerine getiren bir ülke olarak kimliğinin yeniden inşasına da katkıda bulunmaktadır (Altunışık, 2014, s. 336).

Daha spesifik olarak, TDP'de insani diplomasiye duyulan ihtiyaç, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ayaklanmalarının, özellikle de Suriye iç savaşının yarattığı özel tarihsel koşullarla ilişkilendirilmiştir. Türkiye'nin Arap halkının taleplerini destekleme politikası, insani diplomasisinin bir yansıması olarak temsil edilmiştir. Arap ayaklanmaları bağlamında insani diplomasi, siyasi geçişleri kolaylaştırmak ve komşu ülkelerdeki reformları ve halk taleplerini desteklemek için en iyi araç olarak kavramsallaştırıldı. Öte yandan Afrika Boynuzu'nda insani diplomasi Etiyopya, Eritre ve Sudan gibi ülkelerde çatışma çözümü ve yeniden inşa süreçlerinin desteklenmesiyle ilişkilendirilmiştir (Davutoğlu, 2013, s. 867-870).

Türk insani diplomasisinin ayırt edici bir özelliği, yürütülmesinde rol alan devlet ve devlet dış aktörlerin çeşitliliğidir. Bu nedenle Davutoğlu (2013, s. 867) insani diplomasiinin bu yönünü çok yönlü ve çok kanallı olarak tanımlamaktadır çünkü hem devlet kurumları hem de STK'lar Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, Türk insani diplomasisinin örgütsel yapısı şu anda temel olarak üç tür kurumu içermektedir: devlet bakanlıkları ve kurumları, yarı hükümet kuruluşları ve STK'lar (Guo, 2020). Dışişleri Bakanlığı (DİB), *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı* Başkanlığı (TİKA) ve *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı* (AFAD) Türkiye'nin uluslararası insani yardım faaliyetlerinde kilit devlet kurumları olarak öne çıkmaktadır. Dışişleri Bakanlığı esas olarak insani yardımın siyasi yönlerinden sorumludur. Türkiye'nin insani yardım politikasına ilişkin karar alma süreçlerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayan başlıca hükümet organıdır (Guo, 2020, s. 125).

TİKA ise dış yardımların teknik koordinasyonu ile ilgilenmektedir. Orta Asya'da bağımsızlığını yeni kazanmış eski Sovyet cumhuriyetlerine kalkınma yardımı sağlamak amacıyla 1992 yılında kurulan TİKA, AKP döneminde dönüşüme uğramış ve özellikle Türkiye'nin insani ve kalkınma yardımlarının sağlanmasında önemli bir dış politika aracı haline gelmiştir. Faaliyetleri önemli ölçüde artmış ve coğrafi erişim alanı Orta Asya'dan dünyaya doğru genişlemiştir. Bu bakımdan geçirdiği dönüşüm, Türkiye'nin uluslararası politikada yardım alan bir ülkeden donör bir ülkeye geçişinin bir yansıması olarak görülmektedir (Altunışık, 2014, s. 334-335). 2009 yılında yerel afet yönetimi için bir çatı kuruluş olarak kurulan AFAD, büyük ölçekli uluslararası insani yardım operasyonlarını koordine etmek ve insani acil durumlar için yerel bağış toplama kampanyaları başlatmakla da görevlendirilmiştir (Guo, 2020, s. 127). İçişleri, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı gibi diğer devlet kurumları da Türkiye'nin insani diplomasisinde yer almaktadır. Devlete ait İngilizce yayın yapan uluslararası haber kanalı TRT World de *Africa Matters* gibi programlar aracılığıyla dünya çapındaki insani acil durumlar hakkında farkındalık yaratmada çok önemlidir.

Türk Kızılayı (*Kızılay*) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerinde aktif olarak yer alan yarı-devlet kuruluşlarıdır. *Kızılay*, yurtiçindeki görevlerinin yanı sıra, son on yılda Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kosova, Somali ve Pakistan dahil 78 ülkeye yardım sağlayarak Türkiye'nin uluslararası insani yardım alanında çok aktif olan lider bir insani yardım kuruluşudur. Kuruluş yakın faaliyet göstermektedir

ve yurtdışına insani yardım ulaştırırken hükümetin politika önceliklerini takip etmektedir (Binder, 2014). Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir hayır kurumu olarak faaliyet gösteren TDV, AKP döneminde uluslararası insani yardım operasyonlarında da önemli bir kurum haline gelmiş ve Myanmar (Rohingya), Endonezya, Lübnan, Filistin, Suriye, Sudan ve Yemen gibi ülkelerdeki insani acil durumlara yardım sağlamıştır (TDV, t.y.). Türkiye'nin son yıllarda bir insani yardım aktörü olarak ortaya çıkmasının bir diğer önemli özelliği de STK'ların insani diplomasiye aktif katılımlarıdır. Türk STK'ların uluslararası insani yardıma katılımı sistematik olarak 1990'lardaki Bosna ve Kosova savaşları sırasında başlamış olsa da, AKP hükümetleri çoğunlukla dini cemaatler ve iş dernekleri tarafından kurulan insani yardım STK'larının uluslararası faaliyetlerinin genişlemesini teşvik etmiş ve desteklemiştir. Sonuç olarak, İHH İnsani Yardım Vakfı, *Cansuyu Vakfı*, Yeryüzü Doktorları Türkiye ve *Deniz Feneri* Derneği gibi insani yardım STK'ları Türkiye'nin insani diplomasisindeki en aktif kuruluşlardır (Aras ve Akpınar, 2015).

Türkiye tarafından yürütülen insani yardım faaliyetleri, insani diplomasinin üç ayağı ile geniş ölçüde örtüşmektedir. Operasyonel faaliyetler muhtemelen Türkiye'nin insani diplomasisinin en görünür yönünü oluşturmaktadır çünkü Türk devlet kurumları ve STK'lar doğal afetlerden veya çatışmalardan etkilenen ülkelerde büyük ölçekli insani yardım operasyonları yürütme konusunda oldukça aktiftir. Türkiye'nin insani yardımları, Afganistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Myanmar, Pakistan, Filistin, Somali, Suriye ve Yemen gibi insani krizlerin yaşandığı ülkelerde çadır kampları kurmaktan, sağlık ve barınma hizmetleri sunmaktan, tıbbi malzeme, giysi ve gıda yardımı dağıtmaktan hastane, ev ve okul inşa etmeye ve afet yönetimi konusunda eğitim programları aracılığıyla profesyonel uzmanlık sağlamaya kadar çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Özellikle Suriye krizi bağlamında Türkiye, insani yardım sağlamanın yanı sıra uluslararası yardım kuruluşlarının sınır ötesi sevkiyatlarını kolaylaştırmakta ve dünyadaki en fazla sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Türk insani yardım yetkilileri ve insani yardım STK çalışanları, yerel makamlarla müzakere etmek, mağdurlara erişim sağlamak, uzmanlık sağlamak ve bu tür acil durumlara müdahale etmek için kaynakları harekete geçirmek, konuşlandırmak ve koordine etmek de dahil olmak üzere sahadaki günlük faaliyetlerini sürdürmek için insani krizlerde diplomatik beceriler sergilemekte ve kullanmaktadır.

İnsani yardım savunuculuğu da Türkiye'nin insani diplomasisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Gerek uluslararası toplantılar aracılığıyla gerekse diğer hükümetler ve uluslararası örgütlerle doğrudan temaslarda bulunan Türkiye, belirli insani krizler hakkında küresel farkındalığı artırmak için önemli çabalar sarf etmektedir. Türkiye'nin insani yardım savunuculuğu başlıca üç faaliyet biçimini kapsamaktadır. İlk olarak, TDP yapıcılar Suriye, Filistin, Somali ve Myanmar'daki insani acil durumlara ilişkin farkındalığı artırmak için BM Genel Kurulu oturumları gibi çok taraflı forumları sıklıkla kullanmaktadır. Bazı durumlarda Ankara, doğal afet veya çatışma mağdurlarının korunmasını sağlamak üzere uluslararası bir müdahaleyi harekete geçirmek için belirli insani konulara odaklanan uluslararası konferanslara da ev sahipliği yapmaktadır. İkinci olarak, Türk liderlerin kriz bölgelerine üst düzey resmi ziyaretler düzenlemesi, insani krizlere dikkat çeken standart bir Türk insani diplomasi yöntemi olma eğilimindedir

uluslararası düzeyde. Üçüncü olarak Türkiye, insani yardım ve erişimin sağlanmasını kolaylaştırmak için diğer hükümetler veya uluslararası kuruluşlarla ikili diplomatik temaslar da yürütmektedir.

Son yıllarda Türkiye, insani diplomasinin normatif gelişimini ve kurumsal kapasitesini destekleme çabalarını da artırmıştır. Bu bağlamda ülke, insani normları teşvik etmeyi ve uluslararası insani yardım sisteminin kapasitesini oluşturup geliştirmeyi amaçlayan önemli uluslararası toplantılara ev sahipliği yapmış ve BM girişimlerinin eş sponsorluğunu üstlenmiştir. Bu girişimler arasında, 2016 yılında İstanbul'da düzenlenen *Dünya İnsani Zirvesi* (WHS), Türkiye'nin norm belirleme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin en dikkat çekici örneği olarak öne çıkmaktadır. Eski BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından insanlığa olan uluslararası bağlılığı yeniden teyit etmek ve daha etkili bir uluslararası insani yardım sistemi oluşturmak amacıyla düzenlenen WHS, üye devletler, uluslararası kuruluşlar, STK'lar, özel sektör, akademi ve etkilenen topluluklar gibi insani yardım alanındaki çeşitli paydaşları temsil eden 55 Devlet ve Hükümet Başkanı da dahil olmak üzere 9000 katılımcıyı bir araya getirmiştir (Agenda for Humanity, t.y.). WHS'nin önemli sonuçlarından biri, BM Genel Sekreteri'nin insani acıların önlenmesi ve azaltılmasına yönelik beş maddelik bir yol haritası olan İnsanlık Gündemi'nin desteklenmesi ve uygulanması için uluslararası desteğin ve eylemin harekete geçirilmesi olmuştur (OCHA, 2017). Türkiye, WHS'ye ev sahipliği yaparak, çevrimiçi *Eylem, Taahhütler ve Dönüşüm Platformu*'nun (PACT) oluşturulması gibi insani zorlukların ele alınmasına yönelik yeni fikir ve çözümlerin teşvik edilmesi için bir forum oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Buna ek olarak Türkiye, İnsanlık Gündemi'nin gerçekleştirilmesi amacıyla Zirve'de geliştirilen bir dizi taahhüdü bireysel olarak üstlenmiş ve taahhütlerinin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin yıllık öz raporlar sunmuştur. WHS'nin ilk kez İstanbul'da düzenlenmesi, Türkiye'nin yükselen küresel insani aktör statüsünün uluslararası toplum tarafından kabul edildiğini de göstermektedir.

Türkiye'nin uluslararası insani gündeme katkısının bir diğer önemli örneği de Mayıs 2011'de İstanbul'da düzenlenen ve EAGÜ'lerin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik uluslararası stratejinin ana hatlarını belirleyen İstanbul Eylem Programı'nın kabul edildiği *Dördüncü BM En Az Gelişmiş Ülkeler* (EAGÜ) *Konferansı*'na ev sahipliği yapmasıdır (Kınık ve Aslan, 2020, s. 380). Ayrıca, Türkiye'nin BM kuruluşlarını İstanbul'a çekme politikası kapsamında, EAGÜ'lerin bilim ve teknoloji kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla Haziran 2018'de Türkiye'de EAGÜ'ler için BM Teknoloji Bankası da kurulmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

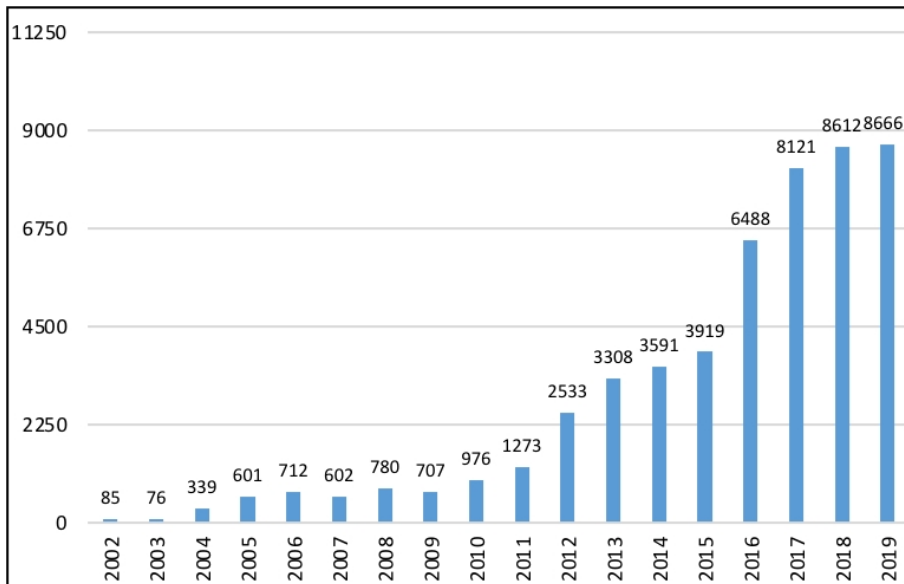
TFP yapıcılarının ayrıca arabuluculuğu küresel düzeyde teşvik etme politikalarını ülkenin insani diplomasinin önemli bir bileşeni olarak sunmaktadır (bkz. Davutoğlu, 2013, s. 868). Türkiye'nin uluslararası örgütlerde arabuluculuk konusunda farkındalık yaratma ve kapasite geliştirmedeki öncü rolü ve arabuluculuk konusunda düzenlediği uluslararası konferanslar ve eğitim programları, insani norm belirleme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin temel bir parçasını oluşturmaktadır. Türkiye 2010 yılından bu yana BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olmak üzere üç uluslararası örgütte arabuluculuk normlarının, usullerinin, araçlarının ve kapasitelerinin geliştirilmesi için çeşitli uluslararası

girişimlere öncülük etmiştir (Akçapar, 2021). Eylül 2010'da Türkiye ve Finlandiya ortaklaşa *Barış için Arabuluculuk Girişimi*'ni başlatmıştır.

BM'de. O tarihten bu yana iki ülke, çeşitli BM kararlarının kabul edilmesinde ve BM Etkili Arabuluculuk Rehberinin geliştirilmesinde öncü rol oynayan BM Arabuluculuk Dostları Grubunun eş başkanlığını yürütmektedir (UN Peacemaker, t.y.). Benzer bir *Arabuluculuk Dostları Grubu* 2014 yılında AGİT bünyesinde Türkiye ve Finlandiya tarafından, örgütün o dönemki İsviçre Dönem Başkanlığı ile birlikte oluşturulmuştur. Türkiye ayrıca, özellikle 2018 yılında *Arabuluculuk Dostları Temas Grubu'nun* oluşturulmasıyla, İİT'deki kapasite geliştirme çabalarına da katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye, 2012'den bu yana yıllık *İstanbul Arabuluculuk Konferanslarına* ve 2017'den bu yana *İİT Üye Devlet Arabuluculuk Konferanslarına* ev sahipliği yaparak norm belirleme ve kapasite geliştirme rolünü yerine getirmektedir. Son olarak, 2018 yılında İİT Sekreteryası ve İİT ülkelerinden genç diplomatlar için *Barış için Arabuluculuk Sertifika Programının* başlatılması gibi yabancı diplomatlara yönelik arabuluculuk eğitim programları da Türkiye'nin insani kapasite geliştirme politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır (MFA, t.y.-c).

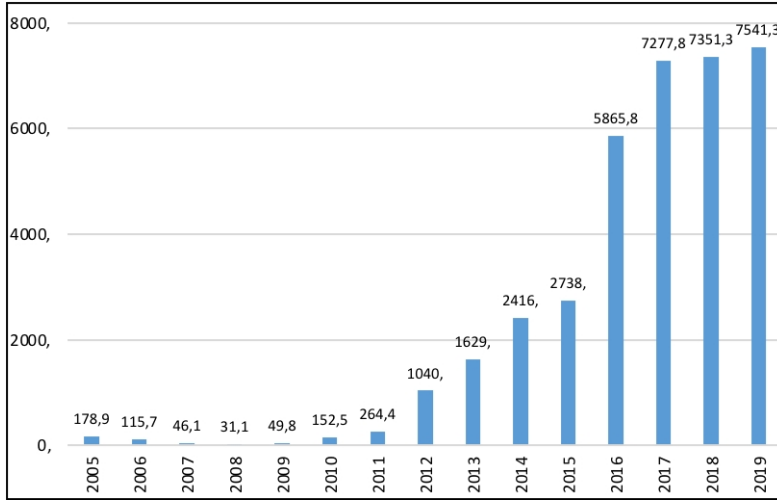
Buna ek olarak, ulusal düzeyde, insani yardım ve kalkınma işbirliği politikasına ilişkin yasal ve kurumsal kapasitesini geliştirmek için, Türkiye'nin ¹⁰. Kalkınma Planı "Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı"nı başlatmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014). Ayrıca, ¹¹. Kalkınma Planı'nda ülkenin beşeri, hukuki ve kurumsal altyapısını güçlendirmek ve dış yardımlarının ilke ve önceliklerini belirlemek için bir kalkınma işbirliği kanunu kabul etmeyi hedeflediği belirtilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Yine de insani norm belirleme ve kapasite geliştirme alanındaki çabaları, insani diplomasinin ilk iki ayağı kapsamındaki faaliyetlerine kıyasla nispeten sınırlı ve teknik ve lojistik ağırlıklı kalmaktadır.

Şekil 1: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları, 2002-2019 (Milyon Dolar)

İstatistiki veriler de Türkiye'nin küresel bir insani yardım aktörü olarak ortaya çıktığını desteklemektedir. Örneğin, 2018 Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre, Türkiye'nin katkıları ülkeyi dünyanın en büyük bağışçısı haline getirmiştir (Development Initiatives, 2018). Türk hükümeti tarafından sağlanan resmi veriler de Türkiye'nin kalkınma ve insani yardım alanındaki artan angajmanını teyit etmektedir. Şekil 1, 2002 yılında 85 milyon dolar olan toplam resmi kalkınma yardımının (ODA) 2019 yılında 8,66 milyar dolara yükseldiğini göstermektedir. Buna ek olarak, Türkiye'nin resmi acil ve insani yardımları, RKY'sinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Şekil 2'de görüldüğü üzere, Türkiye 2019 yılında 7.541,3 milyar dolar resmi acil durum ve insani yardım sağlamıştır; bu rakam aynı yıl Türk STK'ları tarafından sağlanan acil durum ve insani yardımları içermemektedir. Resmi veriler, Türkiye'nin tüm RKY'sinde insani yardıma öncelik verdiğini doğrulamaktadır (Keyman ve Sazak, 2014, s. 6). Örneğin, 11. Kalkınma Planı 2018 yılında insani yardımların kalkınma yardımlarının %86'sını oluşturduğunu belirtmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 27).

Şekil 2: Türkiye'nin Resmi Acil ve İnsani Yardımları, 2005-2019, (Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2016 ve 2019

Türkiye'nin insani yardımlarıyla ilgili olarak iki noktaya dikkat çekilmelidir. Birincisi, Türkiye çok taraflı katkılardan ziyade ikili yardımları tercih etmektedir. Örneğin 2016 yılında Türkiye 6 milyar 237,5 milyon dolar ikili yardımda bulunurken çok taraflı yardımları sadece 250,2 milyon dolar olmuştur (TİKA, 2016). Tank'ın (2015, s. 2) da belirttiği gibi, iki taraflı yardımlar ülkelerin kendi dış politika gündemlerini takip etmelerine olanak tanıdığı için daha avantajlıdır. İkinci olarak, Türkiye'nin RKY'sinin 2011'den bu yana büyümesi Arap ayaklanmalarının patlak vermesiyle yakından ilişkilidir. Suriye'deki iç savaş, mülteci krizi nedeniyle Türkiye'nin insani yardımlarında muazzam bir artışa yol açmıştır. Eylül 2021 itibarıyla Türkiye'de yaşayan kayıtlı mültecilerin sayısı 3,7 milyondan fazla olduğundan, Türkiye Suriyeli mültecilerin en büyük alıcısı olmuştur (UNHCR, t.y.). Bu nedenle Türkiye, resmi acil ve insani yardımlarının en

nemli kısmını Suriye'ye saęlamıŒ, bunu Filistin, Somali, Irak ve Myanmar izlemiŒtir (TİKA, 2016).

'Türk insani diplomasi markası' son on yılda giderek daha fazla kurumsallaşmıştır. Hem politika söylemi hem de akademik literatür, Türkiye'nin artan uluslararası insani yardım aktivizmini bir "Türk yardım modeli"nin ortaya çıkışı olarak tasvir etmektedir (Sazak ve Woods, 2017; TİKA, 2019). Bayer ve Keyman (2012, s. 84) da Türkiye'nin insani yardıma daha fazla odaklanan aktivizminin son yıllarda kristalize olduğunu ve ülkenin kendi insani enternasyonalizm markasını geliştirdiğini belirtmektedir. Türk markasını karakterize eden birkaç unsur bulunmaktadır. İlk olarak, Türkiye insani yardımın ötesine geçen ve ülkenin insani diplomasi bayrağı altında arabuluculuk ve barış inşası gibi daha geniş roller tanımlamasına yardımcı olan kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir (Akpınar, 2013, s.740). Keyman ve Sazak (2014, s. 6), Türkiye'yi acil durumlarda insanlar için kritik öneme sahip kurumların ve altyapının yeniden inşası için resmi ve özel yardım sağlayan bir "insani devlet" olarak tanımlayarak, devlet inşasının Türk yardımının özünü oluşturduğunu vurgulamaktadır. İkinci olarak, Türk markası geleneksel çok taraflı yardım tercihindan ziyade iki taraflı yardıma dayanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ikili yardım tercihi, 1980'lerden bu yana çok taraflı yardımdan ikili yardıma geçiş yönündeki küresel eğilime benzemektedir. Yardımların sahada iki taraflı olarak sunulması, bir yandan ulusal ve yerel aktörlerle doğrudan temas kurulmasını ve böylece Türkiye'nin insani yardım alanında daha fazla görünür olmasını sağlamaktadır (Sucuoğlu ve Sazak, 2016, s. 74-75). Öte yandan, Barnett'in (2005, s. 731) belirttiği gibi, yardımın iki taraflı hale getirilmesi, yardımın nasıl ve nerede kullanılacağını ihtiyaç temelli yardım ilkesinden ziyade devlet çıkarlarının belirlediği ve dolayısıyla insani yardımın tarafsızlığını potansiyel olarak zayıflattığı anlamına gelebilir. Üçüncü olarak, hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin katılımı da Türkiye'nin insani diplomasi anlayışını karakterize etmektedir. Ancak, aralarındaki yakın işbirliğine rağmen, insani yardım politikasına ilişkin karar alma sürecine hükümet hakimdir ve STK'ların kararlar üzerindeki etkisi asgari düzeydedir. Bu nedenle, hem hükümet dışı hem de yarı-hükümet kuruluşları resmi dış politika hedeflerini ve önceliklerini takip etme eğilimindedir (Guo, 2020, s. 123). Dördüncü ve son olarak, koşulsuzluk ilkesine güçlü bağlılık da Türk insani diplomasi markasının belirleyici özelliklerinden biridir. Türkiye'nin yardımlarını herhangi bir siyasi ve askeri koşula ya da yönetim ilkesine bağlamaması, Türk markasını geleneksel donör ülkelerden ayırmaktadır (Keyman ve Sazak, 2014). Dahası, insani yardımın herhangi bir ekonomik ve siyasi koşul olmaksızın sağlanması, hükümetler arası ortaklığı güçlendirmektedir (Sucuoğlu ve Sazak, 2016, s.73-74).

4. Vaka Çalışmaları

4.1. Somali'de 2011-2012 Kıtılığı

Türkiye'nin Somali ile angajmanı, açlığın yaklaşık 260.000 kişinin hayatını kaybetmesine ve yüz binlerce kişinin komşu ülkelere kaçmak zorunda kalmasına neden olan ciddi bir insani felakete yol açtığı Ağustos 2011'de dönemin Başbakanı, şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ülkeye yaptığı ve kamuoyunda geniş yankı uyandıran ziyaretten bu yana insani diplomasisinin en görünür örneklerinden biri haline gelmiştir (BM, 2013). Türkiye'nin 2011'deki insani müdahalesi şu amaçlara yönelikti

İhtiyaç sahiplerine insani yardım sağlamak ve Somali'deki insani durum hakkında uluslararası farkındalığı artırmak gibi ikili bir amacı vardır (Karahan, 2020). Türkiye'nin insani yardım taahhüdünün operasyonel boyutu 2011 ziyaretinden bu yana kayda değer ölçüde genişlemiştir. Türk yardımının ilk aşaması çoğunlukla gıda, giysi, barınma ekipmanları, tıbbi hizmetler ve malzeme dağıtımı gibi acil yardımları içeriyordu (Sazak ve Woods, 2017, s. 178). Türkiye 2011 yılında 77,72 milyon dolar ve 2012 yılında 47,54 milyon dolar acil yardım sağlarken, Türk insani yardım STK'ları 2011 yılında 57,84 milyon dolar ve 2012 yılında 26,41 milyon dolar yardım sağlamıştır (Sucuoğlu ve Stearns, 2016, s. 22). Bununla birlikte, özellikle 2013'ten bu yana Türkiye'nin Somali'deki müdahalesi, ağırlıklı olarak altyapı, sağlık ve eğitime odaklanan kalkınma yardımı ve kapasite inşasını da içermektedir. Bunlar öncelikle temiz içme suyuna erişimin sağlanması, Türk sağlık ekiplerinin sahada sağlık hizmeti vermesi veya bir eğitim ve araştırma hastanesi inşa edilmesi gibi tıbbi yardımlar, Mogadişu yollarının ve havalimanının rehabilitasyonu gibi altyapıların yeniden inşası ve Mogadişu Ziraat Okulu'nun inşası veya Somalili öğrencilere Türkiye'de eğitim görmeleri için devlet bursları verilmesi gibi eğitim fırsatları sağlanması şeklinde olmuştur (Karahan, 2020, s. 73-75). Buna ek olarak, Türk hükümeti çatışan çeşitli taraflar arasında arabuluculuk çabalarına dahil olduğundan, Türkiye'nin katılımı Somali'de barışın yeniden tesis edilmesine yardımcı olacak şekilde genişlemiştir. Türkiye tarafından kolaylaştırılan bu çabaların en dikkat çekici örneği Somaliland hükümeti ile Mogadişu'daki Geçici Federal Hükümet arasında gerçekleşmiştir (Akpınar, 2013, s. 745).

Türkiye'nin Somali'deki insani diplomasisinde bir dizi Türk devlet kurumu, yarı-hükümet kuruluşu ve insani yardım STK'sı yer almıştır. Türkiye, Mogadişu'daki Türk Büyükelçiliği'nin yeniden açılmasıyla diplomatik varlığını derhal tesis etmiş ve böylece Somali'nin uluslararası izolasyonunun sona ermesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, Eylül 2011'de, Türk insani yardım aktörleri tarafından yürütülen insani yardım operasyonlarını koordine etmek üzere Mogadişu'da bir TİKA Program Koordinasyon Ofisi (PCO) de açıldı. TİKA şemsiyesi altında, savunma, eğitim, sağlık ve içişleri alanlarındaki çeşitli devlet bakanlıklarının yanı sıra AFAD ve bazı Türk belediyeleri gibi insani yardım kuruluşları da acil yardımların ulaştırılması ve kalkınma projelerinin yürütülmesinde aktif olarak yer almıştır. Ayrıca Kızılay ve aralarında İHH İnsani Yardım Vakfı, Cansuyu Vakfı ve Yeryüzü Doktorları'nın da bulunduğu çeşitli Türk insani yardım STK'ları, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında insani yardım sağlamak ve kalkınma projeleri yürütmek üzere faaliyetlerini genişletmiştir (Sucuoğlu ve Stearns, 2016, s. 22).

Türkiye en başından beri insani yardım savunuculuğu çabalarını Somali'de devam eden kriz hakkında uluslararası farkındalık yaratmaya yoğunlaştırmış, bu amaçla ülkeye defalarca yüksek profilli ziyaretler gerçekleştirmiş, uluslararası kuruluşları insani yardım eylemleri için harekete geçirmek için çaba sarf etmiş ve toplantılarında açıklamalar yapmış, çok taraflı konferanslara ev sahipliği yapmış ve katılmıştır. Kabine üyeleri, iş adamları, gazeteciler, ünlüler ve aile üyelerinden oluşan geniş bir heyetle birlikte Başbakan Erdoğan'ın kılığın en yoğun olduğu 2011 yılında Mogadişu'ya yaptığı ziyaret, Türkiye'nin insani yardım savunuculuğunun önemli bir örneği olmuştur. Bu ziyaret, Erdoğan'ı yaklaşık yirmi yıldır ülkeyi ziyaret eden ilk Afrikalı olmayan lider yapmakla kalmadı, aynı zamanda

Heyetin birincil amacı da uluslararası toplumun dikkatini Somali'de devam eden insani felakete doğrudan sahadan çekmekti (Karahan, 2020, s. 69-70). Benzer şekilde, Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olduktan sonra 2015 ve 2016 yıllarında tekrarlanan ziyaretleri de Türkiye'nin Somali'ye yönelik insani yardım taahhüdünün devam ettiğini teyit etmiştir (Sazak ve Woods, 2017, s. 180).

Somali'ye yönelik insani diplomasisinin bir parçası olarak Türkiye, krize yönelik uluslararası insani müdahaleyi teşvik etmek ve bu konuda farkındalık yaratmak için uluslararası kuruluşları harekete geçirme çabalarını da arttırmıştır. Kıtlığın ortasında Türkiye, Erdoğan'ın ziyaretinden önce Ağustos 2011 başında İİT'ye acil zirve çağrısında bulunmuştu. Türkiye'nin çağrısı üzerine İİT İcra Komitesi İstanbul'da acil olarak toplanmış ve İİT hükümetlerinin Somali'ye 350 milyon dolarlık yardım sağlama konusundaki mali taahhütleri güvence altına alınmıştır (Karahan, 2020, s. 69). Türkiye 2011'den bu yana BM toplantıları gibi uluslararası forumları da Somali konusunda farkındalık yaratmak için kullanmıştır. TFP elitleri, BM Genel Kurulu oturumlarında yaptıkları konuşmalarda sık sık Somali'deki krize ilişkin insani bir girişim çağrısında bulunmuştur. Örneğin Başbakan Erdoğan, ziyaretinden sadece bir ay sonra Eylül 2011'de 66. BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmanın büyük bir bölümünü Somali'ye ayırarak ülkedeki insani trajediye uluslararası dikkatin çekilmesine yardımcı oldu. BM Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada Türkiye'nin Somali'ye yönelik yardım kampanyasını insani sorumluluğunun bir sonucu olarak tanımladı:

"Örneğin geçtiğimiz ay Somali'de, Birleşmiş Milletler ve uluslararası toplumun günümüzün acil sorunları karşısında nasıl çaresiz kaldığına bizzat şahit oldum. Somali'de gördüğüm yoksulluk ve acıyı kelimelerle ifade etmem mümkün değil... On binlerce çocuğun bir parça ekmek ve bir damla su bulamadığı için hayatını kaybettiği Somali'de yaşanan trajedi, uluslararası toplum için bir utanç meselesidir ve birkaç kelimeyle geçirilemez. Son 20 yıldır devam eden iç savaş Somali'nin tüm kaynaklarını ve geçim kaynaklarını yok etmiştir. Dünya seyrederken Somali halkı adım adım ölüme sürükleniyor. Uluslararası toplum Somali'de yaşanan acıları bir film gibi izliyor. Oysa insanlığımızın bir sınavı olan bu durumla acilen yüzleşmemiz gerekiyor" (Erdoğan, 2011).

Takip eden yıllarda, TFP elitleri BM Genel Kurul toplantılarında yaptıkları açıklamalarla Somali'deki insani durumu tekrar tekrar uluslararası gündeme taşıdılar ve böylece Türkiye'nin Somali'ye olan bağlılığını yinelediler. Örneğin dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2013 yılındaki 68. BM Genel Kurulu'nda Somali'yi Türkiye'nin insani yardımları açısından örnek bir vaka olarak sunmuş ve bu bağlamda insani diplomasiyi TFP'nin temel hedeflerinden biri olarak açıkça tanımlamıştır (Gül, 2013).

Ayrıca Türkiye, BM ve diğer donör ülkelerle koordinasyon halinde, özellikle Somali'de barışın inşasına ilişkin çok taraflı girişimleri aktif olarak desteklemiştir. Türkiye, uluslararası toplantılara sponsorluk ve ev sahipliği yapmak suretiyle Somali'deki çatışmaya uluslararası dikkatin çekilmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Türkiye'nin barışın inşası sürecini

Erdoğan'ın 2011 ziyareti öncesinde, 21-23 Mayıs 2010 tarihleri arasında *Somali konulu ilk İstanbul Konferansı*'na ev sahipliği yaparak başlamıştır. Konferansın önemli sonuçlarından biri, Somali'nin komşularına ve uluslararası topluma Somali'de barışı desteklemeleri yönünde güçlü mesajlar göndererek barış süreci hakkında uluslararası farkındalık yaratması olmuştur (Akpınar, 2013, s. 741). *İkinci İstanbul Somali Konferansı* da 2012 yılının ortalarında "Somali'nin Geleceğini Hazırlamak" teması altında düzenlenmiştir: BM Genel Sekreteri, elli yedi ülkeden ve Arap Ligi, Afrika Birliği ve İİT gibi on bir uluslararası kuruluşun temsilcilerin yanı sıra Somali hükümeti, sivil toplum kuruluşları ve Somali diasporasının da aralarında bulunduğu üst düzey katılımıla "Hedef 2015" temasıyla 2012 yılının ortalarında gerçekleştirilmiştir (MFA, 2012).

Bu girişimler, Türkiye'nin sadece uluslararası bir farkındalık yaratmasına ve Somali'de sahada daha aktif roller üstlenmesi çağrısında bulunmasına değil, aynı zamanda küresel siyasette yükselen bir insani aktör olarak imajını güçlendirmesine de olanak sağlamıştır. Genel olarak, Somali deneyimi özellikle TFP eliti tarafından Türk insani diplomasisinin 'kendine özgü bir markasının' tanımlanması için bir referans noktası olarak kullanılmıştır, zira Cumhurbaşkanı Erdoğan "Somali ile birlikte Türk yardım modeli literatürde kabul görmüştür" diyerek Somali'nin Türk insani yardım yaklaşımındaki önemini altını çizmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016).

4.2. Myanmar'daki Rohingya Krizi

Türkiye'nin son on yıldaki insani diplomasisinin bir diğer önemli örneği de Rakhine Eyaleti'ndeki (diğer adıyla Arakan) şiddet mağdurlarına, özellikle de Rohingya Müslümanlarına yardım etmek amacıyla Myanmar'a yönelik insani yardımlarıdır. Rohingyalar, çoğunluğu Budist olan bir ülkede vatandaşlık haklarının reddedilmesi ve hareket, evlilik ve istihdam kısıtlamaları da dahil olmak üzere onlarca yıldır sistematik ayrımcılık ve zulme maruz kalan vatansız bir Müslüman azınlıktır. Haziran ve Ekim 2012'de etnik Rakhine Budistleri ile Rohingya Müslümanları arasında yaşanan toplumlar arası şiddet olayları ölümlere ve çoğunluğu Müslüman olan toplulukların zorla yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Rohingya nüfusuna yönelik daha acımasız bir baskı ise Ağustos 2017'de Myanmar ordusunun Rohingya köylerini yok eden ve sivilleri öldüren bir askeri hareket başlatmasıyla ortaya çıktı. Ordunun saldırıları Bangladeş'e yönelik en büyük mülteci akınına da tetikledi. BM verilerine göre, Nisan 2021 itibarıyla 884.000'den fazla Rohingya Bangladeş'in Cox's Bazar Bölgesi çevresindeki mülteci kamplarında yaşamaktadır (UNHCR, Nisan 2021). Bu nedenle, Myanmar'daki Rohingya nüfusu önemli ölçüde azalmış ve Rakhine Eyaletinde sadece 144.000'i ülke içinde yerinden edilmiş 600.000 civarında vatansız Rohingya kalmıştır (UNHCR, Mart-Nisan 2021). Bu nedenle, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Rohingya nüfusuna yönelik son şiddeti "etnik temizliğin ders kitabı örneği" olarak nitelendirirken (BM, 2017), BM'nin bilgi toplama komisyonu Rakhine eyaletindeki suçları "soykırım niyetiyle" işlenmiş olarak tanımladı (İnsan Hakları Konseyi, 2018).

Türkiye'nin Rohingya krizine yönelik insani müdahalesi, sahadaki kapsamlı operasyonel faaliyetleri ve ulusal düzeyde yürüttüğü yoğun insani yardım savunuculuğu ile karakterize edilmiştir.

uluslararası düzeyde. Myanmar'daki durum, Rohingyaların 2012 yılında şiddetin hedefi haline gelmesiyle Türkiye'nin ilgisini çekmiş ve o tarihten bu yana insani yardım operasyonları kayda değer ölçüde yoğunlaşmıştır. Türkiye, 2012 olaylarından sonra Myanmar hükümeti tarafından BM dışında bölgeye doğrudan insani yardım sağlamasına izin verilen ilk ülke olmuştur (MFA, 2012-b). AFAD koordinasyonunda, TİKA, Kızılay, TDV ve Türk insani yardım STK'ları dahil olmak üzere hem devlet hem de devlet dışı insani yardım kuruluşları, 2012'deki insani krizi ele almak için gıda ve giysi, battaniye, mutfak eşyaları ve tıbbi malzemeler gibi diğer malzemelerin sağlanması da dahil olmak üzere hızlı bir acil yardım operasyonu başlattı. TİKA ayrıca ülkenin kalkınmasına destek olmak amacıyla 2013 yılında Yangon'da bir PCO açtı. 2017 göçünden önce, Türkiye'nin insani yardımları ağırlıklı olarak Myanmar içinde yoğunlaşmış ve öncelikle 2012 şiddet olayları nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin ihtiyaçlarına cevap vermiştir. TİKA raporlarında belirtildiği üzere, 2012-2014 yılları arasında Türkiye'nin Myanmar'a yaptığı resmi acil ve insani yardımların toplam tutarı 16,97 milyon dolardır (TİKA, 2012; 2013; 2014).

2017'de yaşanan vahşetin ardından Türkiye insani yardım operasyonlarını genişletmiş ve acil yardım çabaları öncelikli olarak Bangladeş'te yaşayan Rohingya mültecilerin ihtiyaçlarına odaklanmıştır. Operasyonel düzeyde, AFAD, TİKA, Kızılay, TDV ve İHH İnsani Yardım Vakfı ve *Yardımlı* Derneği gibi Türk insani yardım STK'ları, mültecilere barınak sağlamak için bambu evler inşa etmek, gıda kolileri ve sıcak yemek sağlamak, temiz suya erişimlerini sağlamak ve gıda dışı ürünler dağıtmak gibi mağdurların temel ihtiyaçlarını karşılamak için Türkiye'nin insani yardım operasyonlarına aktif olarak katılmıştır. Ayrıca AFAD'ın üstlendiği en önemli görevlerden biri de -Türkiye Sağlık Bakanlığı'nın desteğiyle- Cox's Bazar'da mültecilere sağlık hizmeti sunmak üzere bir sahra hastanesinin kurulması ve bakımının sağlanması olmuştur (AFAD, 2021).

Rohingya mülteci krizinin en başından beri Türkiye'nin insani diplomasininin dikkat çekici bir yönü, Türk insani yardım kuruluşlarının sahadaki aktif varlığı olmuştur. Bu bağlamda AFAD, yardımların düzenli ve tutarlı bir şekilde ulaştırılmasını denetlemek üzere Cox's Bazar'da bir ofis kurmuştur. Dahası, AFAD'ın sahadaki çalışanları yalnızca ihtiyaç değerlendirmeleri yapmak, insani yardım misyonlarını koordine etmek ve sahra hastanesini yönetmek gibi günlük işlevleri yerine getirmekle kalmıyor, aynı zamanda Bangladeşli yetkililer, BM ve diğer yerel ve uluslararası STK'larla önemli diplomatik temaslar yürütüyor. Benzer şekilde TİKA, Kızılay ve TDV'nin de mülteci kamplarındaki saha operasyonlarını yönetmek üzere Bangladeş'te kendi ofisleri bulunmaktadır (AFAD, 2021). Türkiye'nin insani yardım çabaları son dönemde Bangladeş'te yaşayan mültecilere yoğunlaşmış olsa da, Türkiye Myanmar'daki faaliyetlerini ülkenin kalkınma projelerini destekleyerek ve hem Budistlere hem de Müslümanlara insani yardım sağlayarak sürdürmektedir (Karahan, 2020, s. 139).

Rohingya krizinin en başından beri Türkiye, Rohingya krizi konusunda uluslararası farkındalığı arttırmak için aktif bir insani yardım savunuculuğu yürütmüştür. Rohingya meselesinin uluslararası düzeyde savunuculuğunun ilk boyutu, çatışmanın mağdurlarının çektiği acılara uluslararası dikkat çekmek için Türk hükümeti üyelerinin hem Myanmar hem de Bangladeş'teki mülteci kamplarına yaptıkları yüksek profilli ziyaretlerdir. Örneğin, Dışişleri

Bakanının resmi ziyaretı

Ağustos 2012'de Türkiye'den Myanmar'a yapılan ilk üst düzey ziyaret olan Bakan Davutoğlu'nun ziyaretinin amacı sadece iki ülke arasındaki ikili ilişkileri güçlendirmek değil, aynı zamanda Arakan'daki insani kriz konusunda uluslararası farkındalığı arttırmaktı. Başbakan Erdoğan'ın aile üyeleri, gazeteciler, milletvekilleri ve yardım kuruluşlarının üyelerinden oluşan Davutoğlu başkanlığındaki Türk heyeti, muhtemelen Müslüman ve Budist IDP kamplarının koşullarını izlemek ve Türk insani yardımını dağıtmak için Rakhine'yi ziyaret eden ilk yabancı heyet oldu (MFA, t.y.-d). Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Rohingya kamplarına ikinci ziyareti ertesi yıl İİT Genel Sekreteri ve Rohingya Müslümanları Temas Grubu temsilcilerinin de aralarında bulunduğu uluslararası bir heyetle birlikte gerçekleşmiştir ki bu ziyaret Arakan'a girmesine izin verilen az sayıdaki uluslararası ekipten biridir (MFA, t.y.-e).

Benzer şekilde Türk hükümeti de 2017 krizinden kısa bir süre sonra bölgeye resmi bir heyet göndermiştir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve insani yardım kuruluşlarının başkanlarından oluşan bir heyetin eşlik ettiği First Lady Emine Erdoğan, Myanmar'daki şiddetten kaçan Rohingya Müslümanlarına ev sahipliği yapan Bangladeş'teki mülteci kamplarını ziyaret etti (MFA, 2017). Ayrıca, dönemin Başbakanı Binali Yıldırım'ın 2017 sonunda Bangladeş'e yaptığı ziyaret de Rohingya krizini ele almayı amaçlamış ve Yıldırım, Cox's Bazaar'daki bir Rohingya mülteci kampını ziyaret eden ilk Başbakan olmuştur (TRTWorld, 2017). Bu üst düzey ziyaretler sadece sahadaki durumu ve yardım dağıtımını denetlemekle kalmadı, daha da önemlisi Rohingya Müslümanlarının içinde bulunduğu kötü durumun küresel düzeyde vurgulanmasına katkıda bulundu.

Türkiye'nin insani yardım savunuculuğunun ikinci boyutu, Türk hükümetinin özellikle uluslararası örgütler aracılığıyla Rohingya sorununu uluslararası gündeme taşıma çabalarını içermektedir. Bu bağlamda, BM Genel Kurulu oturumları Rohingya krizine uluslararası dikkatin çekilmesi için yararlı bir forum oluşturmaktadır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu (2012, s. 48) Eylül 2012'de BM Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada "Rakhine bölgesi halkının, özellikle de Rohingya Müslümanlarının, umutsuzca insani yardıma ihtiyaç duyduğunu" vurgulamıştır. Özellikle 2017'deki zulümden bu yana, Rohingya mültecilerinin acıları Türk liderler tarafından BM'de daha yüksek sesle dile getirilmektedir. Eylül 2017'de BM Genel Kurulu'nda yaptığı açıklamada Cumhurbaşkanı Erdoğan (2017, s. 24) Rohingya Müslümanlarına yönelik katliamı "neredeyse etnik temizliğe varan" bir katliam olarak tanımlamış ve Bangladeş'teki mülteci kamplarındaki kötü yaşam koşullarının altını çizmiştir. Ayrıca, uluslararası toplumu Rohingya krizine müdahaledeki başarısızlığı nedeniyle eleştirmiş ve mağdurlara daha fazla uluslararası yardım çağrısında bulunmuştur. İki yıl sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan (2019, s. 23), BM Myanmar Gerçekleri Araştırma Misyonu'nun Arakan'daki zulmün arkasında "soykırım niyeti" olduğunu belirten raporuna atıfta bulunarak, Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra "Rohingya halkının güvenliği ve temel hakları" için de girişimlerde bulunacağını ifade etmiştir.

Türkiye, İİT Rohingya Müslüman Azınlığı Temas Grubu'nun üyelerinden biri olmasının yanı sıra, Rohingya krizi konusunda farkındalık yaratmak için İİT içindeki diplomatik çabalarını da artırmış ve örgütün kendisini konuyu uluslararası gündemde tutmak için öncü bir rol

stlenmeye ağırmıştır (MFA, t.y.-f). Örneğin 2017'deki vahşetten hemen sonra,

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Eylül 2017'de Astana'da düzenlenen İİT Bilim ve Teknoloji Zirvesi kapsamında Rohingya Müslümanları ile ilgili bir Özel Oturum düzenlenmesi girişiminde bulunmuştur (OIC, 2017). Ayrıca, ⁷². BM Genel Kurulu marjında New York'ta düzenlenen İİT Temas Grubu toplantısına katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rohingya krizinin sona erdirilmesi için harekete geçilmesi çağrısında bulunmuş ve Türkiye'nin insani yaklaşımını sürdürme kararlılığının altını çizmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2017).

Rohingya meselesinde Türkiye'nin insani yardım savunuculuğunun üçüncü boyutu Myanmar ve Bangladeş hükümetleriyle doğrudan diplomatik temasları içermektedir. Hem 2012 hem de 2017'deki olayların ardından Türk hükümeti, Myanmar hükümetini çatışma mağdurlarına insani yardıma izin vermesi için ikna etme çabalarını yoğunlaştırdı. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Myanmar lideri Aung San Suu Kyi arasında Kasım 2017'de yapılan telefon görüşmesinin ardından TİKA'nın kuzey Rakhine'ye yardım sağlamasına izin verildi. Buna ek olarak, Ağustos 2017'de Myanmar'daki şiddetten kaçan insanların ardından Türkiye'nin Bangladeş'e yaptığı "Rohingya Müslümanlarına kapıyı aç" çağrısı belirleyici oldu çünkü Türk hükümeti Rohingya mültecilerine ev sahipliği yapması için Bangladeş'e mali destek sözü verdi (Karahan, 2020, s. 136-137).

5. Sonuç

Bu makale, Türkiye'nin son yıllarda insani yardım alanında en önemli küresel aktörlerden biri haline geldiğini göstermiştir. Dünyada en fazla sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke, insani yardımlarının hem miktarını hem de coğrafi kapsamını genişletmiştir. Daha da önemlisi, Türk hükümeti dış politikada artan etkinliğini tanımlamak için resmi olarak 'insani diplomasi' kavramını kullandı. TFP eliti, özellikle Arap ayaklanmalarının ardından hızla değişen uluslararası bağlamda Türkiye'yi hem merhametli hem de güçlü bir ülke olarak göstermek için insani diplomasiyi faydalı bulmuştur. Bu nedenle, son on yılda bir Türk insani diplomasi markası kurumsallaşmıştır. Türkiye markası, yardımın sahada iki taraflı olarak ulaştırılması ve devlet ile devlet dışı aktörler arasındaki işbirliği de dahil olmak üzere bir dizi özellik ile tanımlanırken, tasarımı ve içeriği, analitik bir çerçeve olarak ilk bölümde tanıtılan devlet öncülüğündeki insani diplomasinin üç ayağı ile geniş ölçüde rezonansa girmektedir. Bu makededeki vaka çalışmalarının da açıkça gösterdiği gibi, hem devlet hem de devlet dışı insani yardım kuruluşları tarafından üstlenilen operasyonel görevler Türk insani diplomasinin en görünür yönünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin belirli bir insani meseleye ilişkin insani yardım savunuculuğu, BM Genel Kurulu gibi çok taraflı forumlarda farkındalık yaratma faaliyetlerini, uluslararası toplantılara ev sahipliği yapmayı veya kriz bölgelerine yüksek profilli ziyaretler düzenlemeyi ve insani müdahaleyi teşvik etmek için hükümetlerle veya uluslararası kuruluşlarla doğrudan temas kurmayı içerir. Son olarak Türkiye, uluslararası konferanslara ev sahipliği yapmak ve çok taraflı insani yardım girişimlerine ortak sponsorluk yapmak suretiyle küresel düzeyde insani diplomasinin normatif gelişimini ve kurumsal kapasitesini teşvik etmek için de önemli çabalar sarf etmektedir.

Devlet öncülüğündeki insani diplomasinin kendisi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra insani yardım sisteminde yaşanan dönüşümün doğal bir sonucudur. Ancak daha da önemlisi, bu makale devlet öncülüğündeki insani diplomasinin Barnett (2005) tarafından tanımlanan bu dönüşümdeki iki belirleyici eğilimi güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Birincisi, devletler insani yardımın anlamını daha geniş siyasi meseleler ve görevlerle ilişkilendirerek ya da dış politika hedeflerini aktarmak için kullanarak genişlettikçe, insani yardımın siyasallaşmasını daha da derinleştirmiştir. İkincisi, devlet öncülüğündeki diploması, benzer bürokratik birimler oluşturarak, standart kurallar ve prosedürler geliştirerek ve evrensel şablonlar ve kılavuzlar yayınlayarak insancılığın daha da kurumsallaşmasına ve standartlaşmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin insani diplomasini resmi bir dış politika aracı olarak benimsemesi de bu iki eğilime katkıda bulunmuştur. İlk olarak, Türkiye'nin insani diplomasine yaklaşımı pragmatik ve araçsal olmuş, insani diplomasinin kullanımı TDP'nin hedeflerine ulaşmasına olası katkılarına dayandırılmıştır. TFP eliti, insani diplomasini daha fazla güç kazanmanın ve uzak bölgelerde bile siyasi nüfuzunu artırmanın etkili bir yolu olarak görmüştür. Bu bağlamda, insani diploması kavramı, Türkiye'nin Somali veya Myanmar gibi yakın çevresinin ötesinde etkisini gösterebilen güçlü bir uluslararası aktör olduğu imajını güçlendiren bir anlatı sağlamaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin ahlaki sorumluluğunu yerine getiren bir ülke olarak tasvir edilmesi için bir referans noktası olarak hizmet ederek diğer ülkelerde artan müdahalesini haklı çıkarmaya yardımcı oluyor. Başka bir deyişle, insani diploması dış politika retorikğine sadece ahlaki bir içerik katan normatif bir çerçeve olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bunun yanı sıra, insani diploması daha geniş siyasi meseleler ve politika hedefleriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin Davutoğlu, insani diploması fikrini daha kapsayıcı bir BM sisteminin oluşturulması çağrısında bulunmak ya da Arap Baharı ülkelerindeki siyasi geçişleri kolaylaştırmak ve Afrika'daki çatışma çözümü süreçlerini desteklemek için özellikle kullanmıştır. Ancak insani diplomasini dış politika hedefleri ve daha geniş siyasi meselelerle ilişkilendirmek önemli soruları da beraberinde getiriyor. Örneğin bazı akademisyenler, BM reformu çağrısı gibi hükümetlerin dış politika hedeflerini iletmek için insani diplomasinin kullanılmasının, insani yardımın tarafsızlığına ve yansızlığına meydan okuduğunu belirtmektedir (bkz. Fiott, 2018). Benzer şekilde, insani diplomasini rejim değişikliğini kolaylaştıran bir araç olarak kavramsallaştırmak da insani ilkelere zarar verme riski taşır. İkinci olarak, insani diplomasinin normatif gelişimi ve kurumsal kapasitesi açısından, Türkiye'nin çabaları insani yardım sisteminin standartlaşmasını ve kurumsallaşmasını da hızlandırmıştır.

Referanslar

AFAD (2021, 1 Ocak). *Türkiye Tarafından 1 Ocak 2021 İtibariyle Bangladeş'teki Rohingya Mültecilere Sağlanan Yardımlar*. Ağustos 17, 2021 tarihinde https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Aid%20delivered%20by%20Turkey%20to%20Rohingya%20refugees%20in%20Bangladesh_0.pdf adresinden alındı.

Agenda For Humanity (n.d.). *Dünya İnsani Yardım Zirvesi 2016*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://>

- Akçapar, B. (2021). Diplomaside Siyasi Girişimcilik: Barış İçin Arabuluculuk Girişiminin On Yılı. *Uluslararası İlişkiler*, 18(69), 29-48. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.772679>
- Akpınar, P. (2013). Türkiye'nin Somali'de Barış İnşası: İnsani Diplomasinin Sınırları. *Turkish Studies*, 14(5), 735-757. <https://doi.org/10.1080/14683.849.2013.863448>
- Altunışık, M.B. (2014). 'Yükselen Donör' Olarak Türkiye ve Arap Ayaklanmaları. *Mediterranean Politics*, 19(3), 333-350. <https://doi.org/10.1080/13629.395.2014.959761>
- Altunışık, M.B. (2019, Eylül). Türkiye'nin İnsani Diplomasisi: AKP Modeli. *CMI Brief Number 08*, Chr. Michelsen Enstitüsü.
- Aras, B. ve Akpınar, P. (2015) Türkiye'de Barışın İnşasında İnsani Yardım STK'larının Rolü. *International Peacekeeping*, 22(3), 230-247. <https://doi.org/10.1080/13533.312.2015.1033374>
- Barakat, S. (2019, Temmuz). Katar'ın İnsani Diplomasisinin Öncelikleri ve Zorlukları. *CMI Brief Number 07*, Chr. Michelsen Enstitüsü.
- Barnett, M. (2005). Humanitarianism Transformed. *Perspectives on Politics*, 3(4), 723-740. <https://doi.org/10.1017/S153.759.2705050401>
- Barnett, M. (2011). *İnsanlık İmparatorluğu: İnsancılığın Tarihi*. Ithaca, NY: Cornell Üniversitesi Yayınları.
- Barnett, M. ve Weiss, T.G. (2011). *Tartışılan İnsancılık: Meleklerin Ayak Basmaktan Korktuğu Yer*. Londra ve New York: Routledge.
- Bayer, R. ve Keyman, E. F. (2012). Türkiye: Küreselleşmenin yükselen merkezi ve enternasyonalist bir insani aktör mü? *Globalizations*, 9(1), 73-90. <https://doi.org/10.1080/14747.731.2012.627721>
- Binder, A. (2014). Türkiye'nin Patlayan İnsani Yardımlarının Şekli ve Sürdürülebilirliği. *Uluslararası Kalkınma Politikası/ Revue internationale de politique de développement* 5(2) <https://doi.org/10.4000/poldev.1741>
- Dal, E.P. (2013). Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesindeki "Normatif" Gücünün Değerlendirilmesi: Yeni Dinamikler ve Sınırlılıkları. *Turkish Studies*, 14(4), 709-734. <https://doi.org/10.1080/14683.84.9.2013.861113>
- Davutoğlu, A. (2012, 28 Eylül) BM Genel Kurulu Altmış Yedinci Oturum A/67/ PV.15'e hitaben. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/67/PV.15> adresinden alındı.
- Davutoğlu, A. (2013). Güncel Olayların Analizi: Türkiye'nin İnsani Diplomasisi: Hedefler, Zorluklar ve Beklentiler. *Nationalities Papers*, 41(6), 865-870. <https://doi.org/10.1080/00905.992.2013.857299>
- De Lauri, A. (2018, Haziran). İnsani Yardım Diplomasisi: Yeni Bir Araştırma Gündemi. *CMI Brief Sayı 4*, Chr. Michelsen Enstitüsü.
- Kalkınma Girişimleri (2018). *Küresel İnsani Yardım Raporu 2018*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2018/#downloads> adresinden alındı.
- Donelli, F. (2017). Türkiye'nin İnsani Diplomasisinin Özellikleri, Amaçları ve Sınırları. *Central European Journal of International and Security Studies*, 11(3), 59-83.
- Erdoğan, RT (2011, 22 Eylül) BM Genel Kurulu Altmış Altıncı Oturum Konuşması. A/66/PV.15. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/66/PV.15> adresinden alındı.
- Erdoğan, RT (2017, 19 Eylül) BM Genel Kurulu Yetmiş İkinci Oturum Konuşması. A/72/ PV.4. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/72/PV.4> adresinden alındı.
- Erdoğan, RT (2019, 24 Eylül) BM Genel Kurulu Yetmiş Dördüncü Oturum Konuşması. A/74/ PV.3. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/74/PV.3> adresinden alındı.
- Fiott, D. (2018) İnsani Diplomasisi. Martel, G. (Ed.), *The Encyclopedia of Diplomacy* içinde (s.1-10). Londra/New Jersey: Wiley Publishers.

- Gilley, B. (2015, Spring) Turkey, Middle Powers, and the New Humanitarianism. *Perceptions*, XX(1), 37-58.
- Gökalp, D. (2020, Şubat). BAE'nin İnsani Diplomasisi: Devlet Egemenliğine Sahip Çıkmak, Bölgesel Kaldıraç ve Uluslararası Tanınırlık. *CMI Çalışma Belgesi Sayı 1*, Chr. Michelsen Enstitüsü.
- Guo, X. (2020). AKP Döneminde Türkiye'nin Uluslararası İnsani Yardımı: Kilit Aktörler, Kavramlar ve Motivasyonlar. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14(1), 121-140. <https://doi.org/10.1080/25765.949.2020.1728974>
- Gül, A. (2013, 24 Eylül) BM Genel Kurulu Altmış Sekizinci Oturum Konuşması. A/68/PV.5. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://undocs.org/en/A/68/PV.5> adresinden alındı.
- İnsan Hakları Konseyi (2018, 12 Eylül). *Myanmar Bağımsız Uluslararası Gerçekleri Araştırma Misyonu Raporu*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/FFM-Myanmar/A_HRC_39_64.pdf
- Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) (2009). *İnsani Diplomasi Politikası*. Eylül 4, 2018 tarihinde <https://www.ifrc.org/document/humanitarian-diplomacy-policy> adresinden alındı.
- Karahan, H. (2020). *Yeni Bir Uluslararası Yardım Mimarisi Arayışı: Türkiye Deneyimi*. Cham: Palgrave MacMillan.
- Keyman, E. F. ve Sazak, O. (0214) Bir "İnsani Yardım Devleti" Olarak Türkiye. *POMEAS (Project on the Middle East and the Arab Spring) Policy Paper 2* 31 Aralık 2021 tarihinde <https://research.sabanciuniv.edu/31364/1/keyman-turkey-as-a-humanitarian-state.pdf> adresinden alındı.
- Kınık, K. ve Aslan, H. K. (2020). İnsani Diplomasi. A.R.Usul ve İ. içinde. Yaylacı (Eds.), *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye: Aktörler, Alanlar, Araçlar*, (s. 353-391). İstanbul: Küre Yayınları.
- Dışişleri Bakanlığı (2012-b, 25 Ekim). No: 244, 25 Ekim 2012, *Myanmar'ın Rakhine (Arakan) Bölgesindeki Son Olaylara İlişkin Basın Açıklaması*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_244_25-october-2012_press-release-regarding-the-recent-events-in-the-rakhine_arakan_region-of-myanmar.tr.mfa
- MFA (2012, 1 Haziran). *Somali üzerine İkinci İstanbul Konferansı: Sonuç Bildirgesi*. Ağustos 17, 2021 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/the-second-istanbul-conference-on-somalia-final-declaration_1-june-2012_istanbul.tr.mfa adresinden alındı.
- Dışişleri Bakanlığı (2017, 6-7 Eylül). *Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, eşi Emine Erdoğan ile birlikte Bangladeş'i ziyaret etti*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglunun-banglades-ziyareti_en.tr.mfa
- Dışişleri Bakanlığı (n.d-a). *Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa> adresinden alındı.
- MFA (t.y.-c). *Anlaşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/resolution-of-conflicts-and-mediation.en.mfa> adresinden alındı.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.-d). *Türkiye-Afrika İlişkileri*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.tr.mfa> adresinden alındı.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.-d). *BM dışında ilk uluslararası yardım olan Türk yardımı Rakhine bölgesine ulaştı*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkish-aid-the-first-international-aid-aside-from-the-un-was-reached-out-to-the-rakhine-region.en.mfa> adresinden alındı.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.-e). *Dışişleri Bakanı Davutoğlu Rakhine Eyaletindeki kampları ziyaret etti*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-visits-the-camps-in-rakhine-state.en.mfa> adresinden alındı.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.-f). *Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Myanmar'daki Müslümanların durumuyla ilgili*

olarak İİT'nin öncülük etmesini istedi. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/> adresinden alındı.

- dışişleri-bakanı-davutoglu-asked-the-oic-to-take-the-lead-with-regard-to-the-situation-of-muslims-in-myanmar.tr.mfa
- Minear, L. (2007). İnsani diplomasinin zanaatı. L. Minear ve H. Smith (der.), *Humanitarian Diplomacy: Uygulayıcılar ve Zanaatları*, (s.7-35). Tokyo & New York: Birleşmiş Milletler Üniversitesi Yayınları.
- Minear, L. ve Hazel S. (2007). Giriş. L. Minear ve H. Smith (der.), *Humanitarian Diplomacy: Uygulayıcılar ve Zanaatları*, (s.1-4). Tokyo & New York: Birleşmiş Milletler Üniversite Yayınları.
- Moreels, R. (1989) İnsani Diplomasi: İnsani Yardımın Özü. F. Kalshoven (Ed.), *Silahlı Çatışma ve Diğer Felaketlerin Mağdurlarına Yardım: Uluslararası İnsani Yardım Konferansında Sunulan Bildiriler*, Lahey, 22-24 Haziran 1988. (s.43-54) Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- OCHA (2017, Haziran). *İnsanlık için Gündem nedir?* Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, <https://agendaforhumanity.org/sites/default/files/OOM%20Agenda%20for%20Humanity.pdf>
- İİT (2017, 10 Eylül). *İİT Başkanının 1. İİT Bilim ve Teknoloji Zirvesi Arasında Düzenlenen Myanmar'daki Rohingya Müslüman Topluluğuna İlişkin Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Özet Raporu*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.oic-oci.org/upload/documents/1st_is_rep_rohingya_en.pdf
- Özerdem, A. (2016). Yükselen Bir Güç Olarak Türkiye: Yükselen Bir Küresel İnsani Yardım Aktörü. Z. Sezgin ve D.Dijkzeul (der.), *The New Humanitarians in International Practice Emerging Actors and Contested Principles* içinde, (s.64-81). New York & Oxon: Routledge.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016, 23 Şubat). *Somali, Afrika'daki kardeşlerimizle kurmak istediğimiz ilişkilerin bir sembolü haline gelmiştir*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, <https://www.tccb.gov.tr/tr/haber/542/39918/somalia-has-become-a-symbol-of-the-relations-we-wish-to-establish-with-our-brothers-in-africa>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2017). *Rohingya Müslümanlarına Yönelik Şiddet Eylemleri Son Bulmalıdır*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/83550/arakanli-musulmanlara-yonelik-siddet-eylemlerine-son-verilmeli> adresinden alındı.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Aralık 31, 2021 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Eleventh_Development_Plan_2019-2023.pdf adresinden alındı.
- Regnier, P. (2011, Aralık) Ortaya Çıkan İnsani Diplomasi Kavramı: Bir Uygulama Topluluğunun Tanımlanması ve Uluslararası Tanınma Beklentileri. *International Review of the Red Cross*, 93(884) 1211-1237.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)* 31 Aralık 2021 tarihinde https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/The_Tenth_Development_Plan_2014-2018.pdf adresinden alındı.
- Rousseau, E. ve Pende, A.S. (2020) İnsani Diplomasi. T. Balzacq, F. Charillon ve F. Ramel (der.), *Küresel Diplomasi: Teori ve Uygulamaya Giriş*, (s.253-266). Cham: Palgrave Macmillan.
- Sazak, O., ve Woods, E. (2017). Bileşkenin Dışında Düşünmek: Türkiye'nin Somali'de Barışın İnşasına Yaklaşımı. Call, C. T. ve de Coning, C. (Ed.), *Rising Powers and Peacebuilding Breaking the Mold?* içinde, (ss.167-189). New York: Palgrave Macmillan.

- Smith, H. (2007). İnsani Diplomasi: Teori ve Uygulama. L. Minear ve H. Smith (der.), *İnsani Diplomasi: Uygulayıcılar ve Zanaatları*, (s.36-62). Tokyo & New York: Birleşmiş Milletler Üniversitesi Yayınları.
- Sucuoglu, G. ve Stearns, J. (2016, Kasım). Somali'de Türkiye: Değişen Yardım Paradigmaları. *Araştırma Raporu 24*, Güney Afrika Uluslararası İlişkiler Enstitüsü.
- Sucuoglu, G. ve Sazak, O. (2016). Bloktaki Yeni Çocuk: Türkiye'nin Barış İnşasına Yönelik Değişen Yaklaşımları. *Rising Powers Quarterly*, 1(2) 69-91.
- Tank, P. (2015, Mart). Bir İnsani Yardım Aktörü Olarak Türkiye: Somali ve Suriye'nin Kritik Örnekleri. *Norveç Barış İnşası Kaynak Merkezi Raporu*. Ağustos 23, 2021 tarihinde <https://www.files.ethz.ch/isn/190003/e322a62c1a18b503d37ca6dca4b2188b.pdf> adresinden alındı.
- TİKA (2012). *Türkiye Kalkınma Yardımları 2012*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/TurkishDevelopmentAssistance2012.pdf> adresinden alındı.
- TİKA (2013). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2013.pdf> adresinden alındı.
- TİKA (2014). *Türkiye Kalkınma Yardımları 2014 Raporu*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/KALKINMA%20RAPORLARI/DA%20Report%202014.pdf> adresinden alındı.
- TİKA (2016). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/Turkish%20Development%20Assistance%20Report%2016/Turkish%20Development%20Assistance%20Report%2016.pdf> adresinden alındı.
- TİKA (2019). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/publication/2019/TurkiyeKalkinma2019WebENG.pdf> adresinden alındı.
- TRTWorld (2017, 18 Aralık). Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım Bangladeş kamplarındaki Rohingya Müslümanlarını ziyaret edecek. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://www.trtworld.com/asia/turkish-pm-binali-yildirim-to-visit-rohingya-muslims-in-bangladesh-camps-13409> adresinden alındı.
- Türkiye Diyanet Vakfı (t.y.). *Kriz Bölgeleri*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/kriz-bolgeleri/> adresinden alındı.
- BM (2013, Mayıs 2). Somali'deki kıtlık yarısı çocuk olmak üzere yaklaşık 260.000 kişinin ölümüne yol açtı - BM raporları. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2013/05/438682-somalia-famine-killed-nearly-260000-people-half-them-children-reports-un> adresinden alındı.
- BM (2017, 11 Eylül). BM insan hakları şefi Myanmar'daki 'etnik temizliğin ders kitabı örneğine' işaret ediyor. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2017/09/564622-un-human-rights-chief-points-textbook-example-ethnic-cleansing-myanmar#.WfJRltSy70> adresinden alındı.
- BM Barışyapıcı (n.d.). *Arabuluculuk Dostları Grubu*. Ağustos 17, 2021 tarihinde <https://peacemaker.un.org/friendsofmediation> adresinden alındı.
- UNHCR (Nisan 2021). *Bangladeş: Operasyonel Güncelleme*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/86705>
- UNHCR (Mart-Nisan 2021). *Myanmar: Operasyonel Güncelleme*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2021, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/86631>
- UNHCR (n.d.). *Suriye Bölgesel Mülteci Müdahalesi*. Eylül 8, 2021 tarihinde <https://data2.unhcr.org/tr/situations/syria/location/113> adresinden alındı.
- Veuthey, M. (2012). İnsani Yardım Diplomasisi: En Çok İhtiyaç Duyulduğunda Kurtarmak. A. Vautravers, Y. Fox (der.), *Humanitarian Space and the International Community: 16th*

